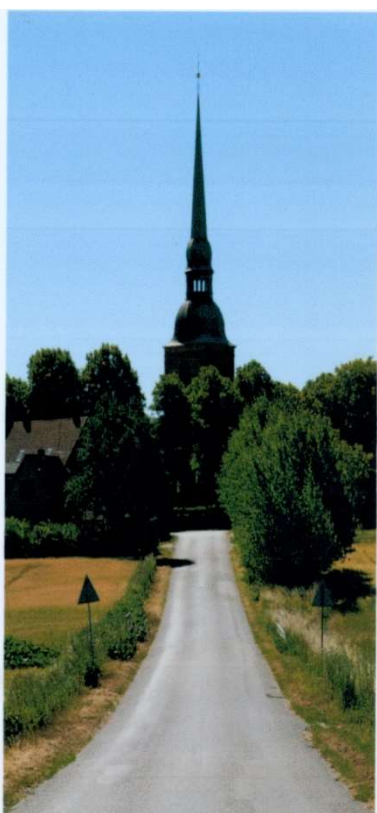

Historiske Beretninger

Nr. 9

Foreningen Forskergruppen Støvmiderne
2018

Historiske Beretninger nr. 9 – 2018

Udgiver: Foreningen Forskergruppen Støvmiderne

Redaktionen: Lisbeth Christensen og Erik Petersen

Layout: Lisbeth Christensen

Salg: Bog og ide Sakskøbing

Telefon: 54704010

7475@bogpost.dk

Forlag: Forlaget Uhrskov

Særmarksvej 46a 6670 Holsted

Telefon 20223395

frede@uhrskov.com

ISBN nr. 978-87-995496-7-2

Omslag:

Oreby skole – Radsted kirke – Sakskøbing gamle tinghus – Det gamle
Apotek

Fotograf Andrei Thustrup Petersen

Forord

Det har tidligere været tradition, at efterårets komme bragte en ny udgave af Historiske Beretninger med sig. Det vil, efter nogle års pause, igen være tilfældet.

Vi syntes, vi havde en del emner, der kun ventede på, at en eller anden skulle begynde at skrive. Det kom i gang og en ny bog tog form.

Vi vil gerne takke de mange, der har lagt adskillige timers arbejde i at undersøge og nedskrive, hvad de fandt frem til.

Ligeledes vil vi takke for lån af private billeder m.m.

Vi håber, denne bog vil give indsigt i områder, som ikke tidligere har været omtalt eller ikke er blevet færdigbehandlet.

God fornøjelse ved læsningen.

Sakskøbing, oktober 2018
Støvmiderne

Indholdsfortegnelse

Mordet i Radsted 1871	5
Murermester Hans Laurits Larsen	11
Saxkjøbing Apotek.....	14
Oreby skole	25
Hjemmesygeplejen i Slemminge-Fjelde.....	37
Den nye Gade	41
Fra ilden over asken til smukt nyt klubhus	47
Dommerkroen.....	52
Om overbetjent Lorentz Starcke	53
Kragevighusene	65
Skifte efter Jens Jensen Snedker	70
Revolverattentat i Sakskøbing	73
Uddrag af elev-opskriftsbog.....	77
Min barndoms jul	87
Om "Madses Christian"	91
Om Sakskøbings middelaldervold	93
Kilder	97

Mordet i Radsted 1871

Uddrag af Retsprotokollen for Sakskøbing by

Gårdejer Lars Hansen Nymand, Radsted, døde den 10. juli 1871. Dette dødsfald tiltrak sig lidt efter lidt offentlighedens opmærksomhed, idet der fremkom stærk formodning om, at der forelå et overlagt mord.

Engholm, Nykøbingvej 106

De nærmere omstændigheder ved sagen var følgende:

Den afdøde boede på gården Engholm, Nykøbingvej 106. Han havde aftenen før sin død deltaget i et havebal, som han forlod lige efter midnat. Så vidt vides gik han direkte hjem.

Omkring kl. 4 om morgenen var flere af hans tjenestefolk på vej hjem fra haveballet. For at komme ind på gården gik de igennem i staldlåge og fandt deres husbond liggende i stalden i en blodpøl med tydelige tegn på voldsomme slag i hovedet.

Først antog man, at en hest havde sparket ham, men da flere omstændigheder og navnlig læge P. Hansens erklæring viste, at det ikke var tilfældet, blev sognefoged P. O. Balle næste formiddag tilkaldt af politimesteren.

Den afdøde blev omhyggeligt undersøgt af flere læger, som kom til det resultat, at slagene, som havde medført døden, var tilføjet gårdejeren med et stumpt redskab, en kølle eller lignende, og man derfor stod med et morderisk overfald med døden til følge.

Dødsannonce for Lars Hansen Nymand

Sakskøbing den 10. august 1871

Sagen blev nu nærmere undersøgt og forskellige personer blandt andet tjenstekarl Hans Rasmussen, tømrer Rasmus Andersen Tydsk og gårdejerens hustru Bodil Christensdatter kom under mistanke. Herefter lod man forhørsdommeren ved retten i Sakskøbing arbejde videre med sagen og han foretog flere arrestationer.

Sakskøbing den 15. august 1871

By- og Herredsfoged, Cancelliråd C. Borch oplyste, at der forelå en tilståelse af det omtalte formodede mord på gårdejer Lars Hansen Nymand i Radsted, men redegjorde først for undersøgelserne. Det havde vist sig, at der kunne være flere årsager til mordet.

For det første var afdøde gårdejer Lars Hansens økonomiske forhold særdeles gode, for det andet kunne der være personlige årsager og for det tredje havde liget ikke været udsat for plyndring.

Derfor faldt mistanken på en af de ansatte karle.

Det hed sig, at karlen Hans Rasmussen og den afdødes enke, Bodil Christensdatter havde haft et godt forhold til hinanden - hvad der ikke var foreneligt med hendes ægteskabelige pligter, som det blev sagt.

Imidlertid lod det til, at Hans Rasmussen havde været ved haveballet hele natten og fulgtes hjem med de andre af gårdens karle. Han havde været der, da liget blev fundet og var senere tilstede og hjalp til ved obduktionen uden mindste tegn på, at han havde et forhold til afdødes kone. Derfor antog

man, at han ikke havde haft noget med sagen at gøre og løslod ham fra arresten.

En anden omstændighed henledte mistanken på en anden person.

En pige var kommet hjem lidt før karlene og ville som sædvanlig gå gennem staldene til sit værelse. Da stalddøren imidlertid stod på klem, blev hun bange og gik derfor ind ad en anden låge til gården. Til sin overraskelse opdagede hun en af hestene gå løs omkring, med da hun vidste, at karlene ville komme kort efter, lod hun hesten være og gik i seng uden at foretage sig mere.

Da karlene kom hjem stod hesten forsvarligt bundet i stalden.

Herved faldt mistanken på tømrer Rasmus Andersen Tydsk, som havde boet og arbejdet nogle dage på gården. Han flyttede kreaturerne på marken meget tidligt den morgen, fordi gårdmanden havde bedt ham om det aftenen i forvejen.

Efter flere modforklaringer vedgik han ydermere at have bundet hingsten og at have set liget, hvorimod han nægtede at have nogen som helst del i forbrydelsen. Han frygtede netop, at mistanken skulle falde på ham, og derfor havde han ikke meldt det.

Han mente desuden at have hørt nogen kalde gårdmandens kone ved navn, men da han vidste, at manden havde været fraværende, så troede han, at han var kommet hjem og tænkte derfor ikke videre over det.

Den afdødes enke, som også var blevet anholdt, ville intet vide af sagen og støttede mistanken om, at tømmermanden nok var gerningsmanden.

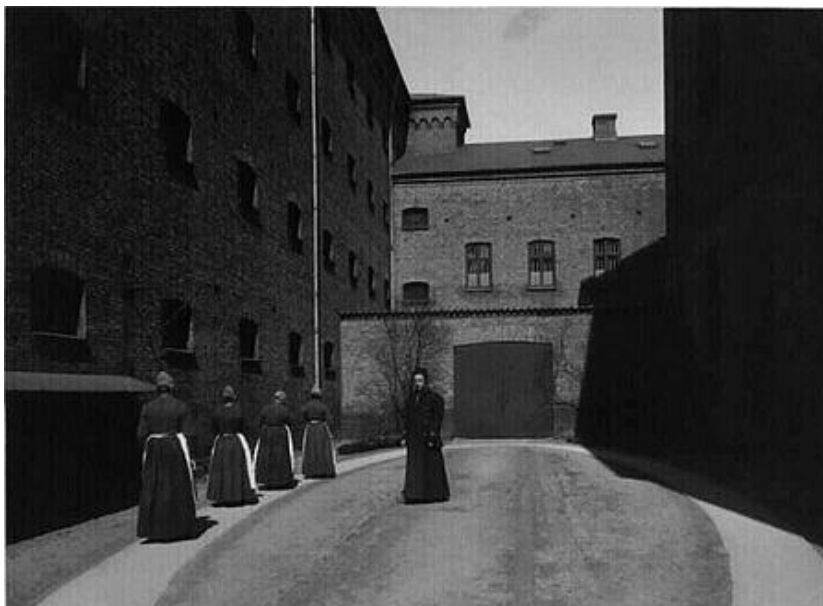
Men retten arbejdede utrætteligt videre og igennem en masse forhør afholdt dag og nat, lykkedes det at få tilståelser fra den afdødes enke og den førstnævnte tjenestekar, som hun havde stået i utilladeligt forhold til.

Mordet på manden skulle være udført således, at karlen efter aftale med konen forlod haveballet før midnat og ventede i stalden på mandens hjemkomst. Gårdmanden fik først et slag i panden med en vognstang og efter han var faldet, fik han flere voldsomme slag i baghovedet, hvorved mordet blev fuldbyrdet.

Derefter havde han løst hingsten, for at give det udseende af, at denne havde forårsaget mandens død.

Så skyndte han sig igen tilbage til haveballet, hvor han tilbragte et par timer. Han fulgtes hjem med de andre karle og fandt sammen med dem liget, som han også var behjælpelig med at bringe ind i huset.

Det er nu mange år siden, der er begået et så forfærdeligt mord her i stiftet.

Gårdtur i kvindefængslet på Christianshavn

Dommen

Den 21. oktober 1871 blev Musse Herreds ekstraret sat og holdt på Rådstuen i Sakskøbing, og administreret af den ordinære dommer C. Borck og med udtagne meddomsmænd, nemlig gårdmændene Christen Jørgensen, Hans Larsen, Søren Pedersen af Radsted og Rasmus Larsen af Krungerup, alle af Radsted sogn.

Thi kendes for ret:

Arrestanten Hans Rasmussen og arrestantinden Bodil Christensdatter, enke efter gårdejer Lars Hansen Nymand, begge af Radsted, bør straffes med livstids straf, hvorfor de in solidum bør udrede samtlige af deres arrest og denne sags lovlig flydende omkostninger, derunder salær til anklager Muller med 10 Rd. og til forsvarer Blæsbjerg og forsvarer Koefoed med 8 Rd. til hver, foruden diæter til ovennævnte C. Borck.

Rettens udtagne meddomsmænd fandt sig derefter foranlediget til at gøre følgende udtalelse til protokollen, at de, uagtet de ifølge sagens faktiske

omstændigheder og straffelovens bestemmelser, ikke efter deres bedste overbevisning kunne fælde anden dom end den afsagte.

Dog kunne de ikke andet end ønske, at den livsstraf, der er fastsat i dommen, nemlig på grund af de pågældendes unge alder, ikke måtte blive aktuel, men ved benådning til sin tid bliver forandret til en anden straf.

Arrestanten og arrestantinden påhørte ovenstående.

Retten hæves.

C. Borck, Christen Jørgensen, Søren Pedersen, Hans Larsen og Rasmus Larsen.

Hen på sommeren 1872 faldt den endelige dom ved Højesteret, da det var et mord.

De slap nådigt begge to, Bodil Christensdatter fik 8 år, der skulle afsones i Christianshavns kvindefængsel, Hans Rasmussen fik 16 år, der skulle afsones i Horsens tugthus.

Bodil Christensdatter fødte en søn, mens hun sad i arresten i Sakskøbing, han fik navnet Christian Karl Hansen og blev døbt den 3. december 1871.

Gården og alt, hvad der var, blev solgt, og pengene blev delt mellem hende og børnene. Hendes blev sat i Sparekassen og børnenes i Overformynderiet, og børnene blev sat i pleje i Radsted.

Horsens Tugthus

Efterskrift

Efter hun havde udstået sin straf købte hun et hus i Radsted. Hun giftede sig igen 20. juli 1886 med gårdmand Hans Frederik Hansen i Radsted. Han døde den 15. februar 1893, 35 år gammel.

Hendes næste giftermål fandt sted den 22. marts 1894 og var med Anders Arildsen.

I 1904 afhændede de deres gård, matr. 29 i Radsted, Pogemosevej 21 og flyttede til Aldersro, Nykøbingvej 62.

Bodil Christensdatter døde 18. december 1933 på Balders Hospital i København.

Det fortælles om tjenestekarl Hans Rasmussen, at han havde regnet med efter udstået straf at skulle være gift med Bodil. Da hun ikke ville det, skulle han have udtalt, at så skulle den røde hane nok komme til at gale på hendes gård.

Han blev senere gift med Hanne Clausine Hansen, med hvem han fik 2 sønner. Han drev i mindre ejendom i Viet i Tirsted.

Han døde 11. december 1916 og blev begravet i Fuglse.

Erik Petersen

Murermester Hans Laurits Larsen

Forhenværende murer Johan Jørgensen skrev for en del år siden dette portræt af Hans Laurits Larsen og begynder således:

Når man, som jeg, har haft en god læreplads og en god læremester, så er det vel naturligt, at man lader tankerne gå tilbage og med taknemlighed mindes den gamle mester, som i ordets bogstaveligste forstand var en mand, som mestrede sit fag. Han var ikke alene suveræn på det håndværksmæssige område, men han tegnede også selv en stor del af de bygninger, som han opførte.

Murermester Laurits Larsen

Uddannelsestid.

Hans Laurits Larsen blev født den 11. marts 1884 i Eskilstrup, søn af Lars Larsen og hustru Anne Dorthea, født Hansen.

Han lærte sit håndværk i Eskilstrup, og efter endt læretid tog han på valsen i Tyskland, hvor han arbejdede på forskellige arbejdspladser.

Da han på vejen var nået til Hamburg, fik han den ide at søge arbejde på en stor og spændende byggeplads.

Men en forespørgsel på pladsen gav et negativt resultat - man havde åbenbart ikke brug for den danske murersvend. Han fik dog lov til at gå en tur på pladsen for at se på det interessante byggeri, og her kom han i snak med en mand i fint tøj.

Det viste sig, at være den tyske mester, og han spurgte, om danskeren kunne mure buer og stik, hvilket Larsen svarede bekræftende på.

Det skulle imidlertid komme an på en prøve, og der blev stillet an til en stor bue, og Larsen gik i gang med arbejdet. Kort efter kom den tyske mester tilbage for at vurdere arbejdet, og det resulterede i, at han straks blev antaget. Laurits Larsen var på den arbejdsplads i længere tid, og han beskæftigede sig udelukkende med facadearbejde.

Der var, som han selv sagde, en meget lærerig tid, og mange af de talrige bygninger, som han senere opførte, bærer da også præg af hans store faglige kunnen.

Tiden i Sakskøbing

Det kan ikke siges med sikkerhed, hvornår Laurits Larsen nedsatte sig som murermester i Sakskøbing, men det har formentlig været i 1909.

I 1916 opførte han ejendommen Vestergade 11. Denne bygning, som han sikkert selv har tegnet, er netop en bygning med mange smukke detaljer. Synd er det dog, at den gamle mesters meget fine facade for en stor del er forsvundet efter senere ejeres ombygninger. Flere andre ejendomme i byen har lidt samme skæbne. Det er en skam, at man ikke i højere grad har værnet om de gamle smukke ejendomme i vores by. Det er som om, at respekten for det gode gamle bygningshåndværk helt har manglet.

Det skal dog retfærdigvis siges, at de senere års bygningsrenoveringer i nogle tilfælde er udført med nænsom hånd. Gid disse gode eksempler må komme til at præge bybilledet fremover.

Vestergade 11

Murermester Larsen var en flittig mand. Hvis hans arbejdsindsats skal gøres op, så er det ikke nok at tælle dagens længde, for det var en kendt sag i Sakskøbing, at han altid begyndte dagen, når solen stod op - og var med i arbejdet hele dagen igennem.

Han har opført 278 bygninger af forskellige typer rundt omkring i landet, og her skal blot nævnes nogle af dem: 2 højhuse og 8 villaer i København og Fredensborg, 2 mejerier: Fanefjord på Møn og Fælleshåb på Falster og dertil 15 gårde, 5 skoler og 4 elværker - i alt opførte han omkring 50 erhvervsejendomme.

Til trods for denne kolossale aktivitet, så blev han - efter hans eget udsagn - ingen rig mand, men han var en tilfreds mand og altid i godt humør. Det var som om, at han altid tog det hele med en knusende ro.

Selv om han havde en lang arbejdsdag, havde han også tid til at deltage i offentligt arbejde. Han var medlem af bolignævnet og af bygningskommissionen samt vurderingsmand for Købstædernes Almindelige Brandforsikring og i bestyrelsen for grundejerforeningen.

Politisk set var han en god radikal. Der skal du stemme, sagde han, hvis du vil være medbestemmende. De vil altid være tungen på vægtskålen. Hvis det kneb med at få tilladelser og bevillinger fra boligministeriet, så tog han selv en tur til København og talte sin sag. Han forsøgte altid at gøre byggeriet så billigt som muligt, og mange kan takke ham for en billig bolig.

Under 2. verdenskrig beskæftigede han sig også med tørvegravning. Han havde blandt andet 2 tørvemoser i Grænge.

Hans Laurits Larsen blev 88 år og arbejdede til sin død den 2. august 1972. Æret være hans minde!

Hans hustru, Anna Larsen, datter af gartner Pedersen på Berritsgård, havde i mange år en hatteforretning i Vestergade 11.

Saxkjøbing Apotek

1804 – 2017

APOTEKER NR. 1

Den 12. juni 1804 fik apotekets første indehaver Mathias Martin Thune bevilling til at anlægge et apotek i Saxkjøbing.

Apoteker Thune stammede i øvrigt fra Sakskøbingegnen, idet han var født i Vignæs den 2. marts 1777 som søn af sognepræst Jacob Thune.

Han kom i lære på Svendborg apotek i juni 1793 og blev der senere som medhjælper indtil juni 1800. Han forberedte sig derefter i København til farmaceutisk eksamen, som han bestod 31. oktober 1800.

Den 19. oktober 1805 giftede han sig med Dorothea Marie Zippel.

Apoteket blev bygget på det, der dengang hed matr. nr. 48-49, nu Søndergade 9.

Den 20. december 1805 fik Thune skøde på ejendommen, som bestod af et forhus med 12 fag, teglhængt bindingsværk til gaden med 2 fag karnap og kvist og 12 fag sidehus med stråtag og loft over 2 fag samt have og 3½ tønder land grund, som det hedder i de gamle papirer. Brandforsikringssummen var 1120 Rdl.

Den 17. december bekendtgjorde han i Berlingske Tidende, at hans apotek den 5. december var visiteret og derved erklæret at være forsynet med de befalede medikamenter, så fra dette tidspunkt må man regne med, at apoteket har været åbent for offentligheden.

I 1831 døde apoteker Thune og enken fortsatte apotekets drift med en provisor, indtil hun i 1837 solgte det.

APOTEKER NR. 2

Frederik Theodor Vilhelm Grundtvig var født i Jydstrup ved Ringsted som søn af sognepræst Otto Grundtvig.

Han var discipel på Vesterbro Apotek i København og fik sin eksamen i 1824.

I foråret 1833 kom han til apoteket i Nykøbing F., og samme efterår nedsatte han sig som købmand og brænderi- og bryggeriejer. Han havde fået tilladelse til at nedsætte sig som købmand uden at have den lovbefalede uddannelse, og den 29. oktober 1833 løste han borgerskab som købmand.

Den 5. december samme år blev han i Nykøbing F. gift med Fanny Eline Anette Schierning, der var datter af købmand Gregers Schierning.

Grundtvig overtog Saxkjøbing Apotek den 1. november 1837, købesummen var 18.000 Rdl. plus en årlig livrente til Thunes enke.

I 1838-1839 ombyggede han ejendommens forhus til grundmur i en etage og samtidig fornyedes apotekets inventar. Omkring 1856 opførtes en staldbygning, lo og lade og i 1865 en sidebygning til laboratorium og stødekammer m.m.

Foruden apoteket drev han i byen en købmandshandel til 1868 og var desuden bestyrer af den stedlige filial af Lollands Spare- og Laanekasse i Nakskov, samt i en lang årrække forligsmægler.

Apoteker Frederik Theodor Vilhelm Grundtvig Junior

APOTEKER NR. 3

Det blev Grundtvigs søn, der ligesom faderen hed Frederik Theodor Vilhelm Grundtvig, der blev næste apoteker.

Han var født 19. april 1839, han var discipel på Fredericia Løveapotek og tog kandidateksamen i 1859.

Han overtog apoteket i 1870 efter faderen, der flyttede til København som rentier. Købesummen var 41.000 Rdl. og bevillingen udstedtes 27. september.

Der blev udført betydelige forbedringer i apoteket, og der blev anlagt en lyst- og frugthave. Fra 1870 til sin død i 1918 var han faderens efterfølger som bestyrer af Lollands Spare- og Laanekasses filial og fra september 1871 til januar 1900 var han, med en afbrydelse på 3 år, byrådsmedlem i byen.

I 1918 udnævntes han til Ridder af Dannebrog.

Den 1. januar 1879 havde Grundtvig overdraget apoteket for en købesum på 130.000 kr. til apoteker Georg Bærentz Christens.

APOTEKER NR. 4

Georg Bærentz Christens han var født i Hjørring 19. februar 1849 som søn af apoteker Henning Christens. Han blev gift i 1876 med Emilie Ane Louise Landsperg.

Han fik bevilling den 14. maj og drev apoteket til 1890.

Fra 1892-1902 var han underdirektør i De københavnske Sporveje og i 1903 blev han udnævnt til justitsråd. Han var også meget kendt i københavnske ridesportskredse.

Sine sidste år boede han som rentier på Frederiksberg, hvor han døde i 1924.

Apoteket ca. 1890

APOTEKER NR. 5

Jacob Frederik Bianco Muhle, der var født i København den 16. november 1863 som søn af cand. phil. bogtrykker Frederik Siegfred Muhle, blev næste apoteker.

Discipeltiden tilbragte han på Herning Apotek, og i 1884 tog han kandidat-eksamen.

Han blev gift i København i 1888 med Hansine From, datter af skibsreder Johan Abraham From.

Han overtog Sakskøbing Apotek i 1890 for en købesum på 210.000 kr. og fik bevilling 1. februar 1890.

Han indrettede damplaboratorium og stødekammer og drev apoteket til 1. november 1909.

Efter salget boede han 4 år i Gladsaxe og var derefter fra 1913-1916 Frugt-saft- og Konservesfabrikant på Frederiksberg. Han arbejdede et stykke tid på Fåborg Apotek, og var, ved sin død i 1928, cigarhandler i Hillerød.

Apotekeren, Andreas Meredin Valdemar Svendsen med personale ca. 1918. Stående, købmand Robert Falk Hansen

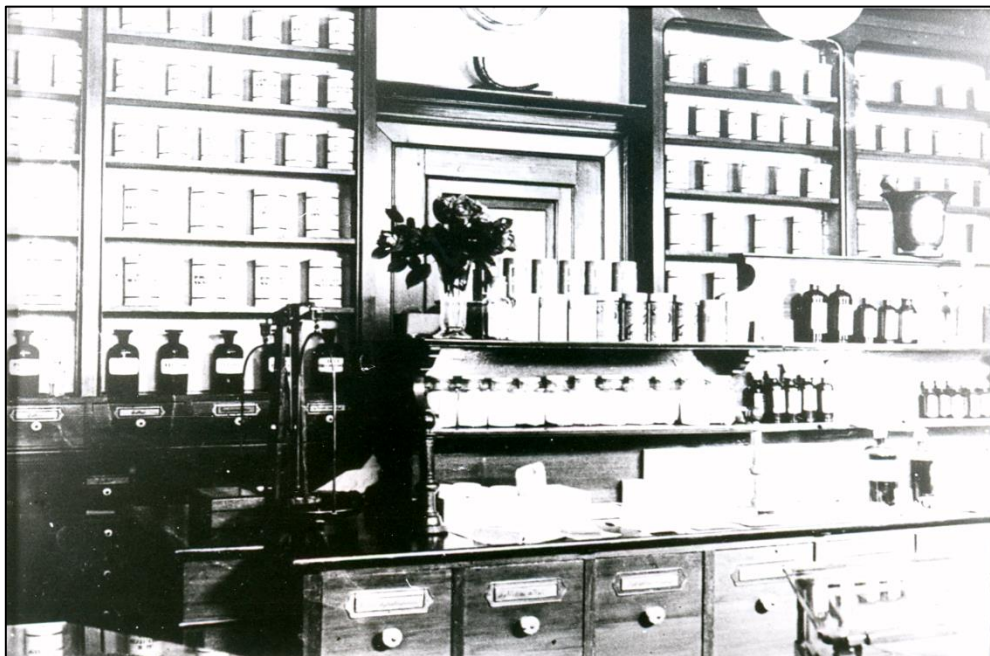
APOTEKER NR. 6

Andreas Meredin Valdemar Svendsen var født i København den 19. juni 1873 som søn af tømrermester Peter Valdemar Svendsen.

Han var discipel på Løve apoteket i Næstved og tog kandidateksamen i januar 1894. I årene 1902-1905 drev han en teknisk-kemisk fabrik i Korsør under navnet Sola og virkede i øvrigt på forskellige apoteker.

I 1906 blev han gift med Vilhelmine Rasbech, datter af cand. theol. skolebestyrer Peter Carl Rasbech.

I 1909 købte han apoteket i Sakskøbing for 210.000 kr. Overtagelsen fandt sted i november og 31. januar 1910 fik han bevilling.

Apoteket indvendig ca. 1935

Apoteker Svendsen døde i 1947, men forinden havde han overdraget apoteket til sin søn.

APOTEKER NR. 7

Jørgen Rasbech Svendsen fik bevilling 11. december 1946.

Den unge apoteker, der var landets yngste, var født den 2. november 1914.

Han lærte på Løve apoteket i Nykøbing F. og fik sin kandidateksamen i 1939.

Kun 36 år gammel døde han imidlertid den 19. februar 1951 på Kommune-hospitalet i København af en uheldelig nyresygdom, Svendsen som var ugift havde i den korte tid, han havde ledet apoteket, ikke blot klaret arbejdet på den bedste måde, men han havde også planlagt og påbegyndt en omfattende modernisering, som han desværre ikke nåede at se fuldført.

APOTEKER NR. 8

Svend Thorkild Dyhre var født 15. december 1900 i Vester Aaby på Fyn.

Han lærte på Odense Svaneapotek og blev kandidat i 1924.

Han fik bevillingen på Sakskøbing Apotek den 26. maj 1951 og overtog det 15. oktober samme år.

Det var apoteker Dyhre, der kom til at fuldende ombygningen af apoteket og indrette det med tidens maskiner og apparatur. Der blev malet i lyse og venlige farver, ligesom der blev bedre plads til kunderne.

150 års jubilæet i 1954

Ved 150 års jubilæet i 1954 bestod personalet af apoteker Svend Dyhre, cand. pharm. A. Tørring Jacobsen, cand. pharm. Stahl, stud. pharm. Anne West Petersen, defektricerne Annalise Nielsen og Birgit Nielsen, defektriceleverne Birgit Larsen, Annelise Vestergård og Agnete Jensen, desinficeringsmedarbejder fru Vestergård og altnuligmand Vestergård samt to rengøringsdamer.

Birgit Larsen fortæller om sin tid på apoteket.

Jeg blev antaget som lærling i defektricefaget 1. august 1951.

Apoteket var under om- og tilbygning. Det var snedkermester Ejgil Petersen, som stod for det flotte inventar med skuffer og hylder fra gulv til loft.

Ved 150 jubilæet i 1954 var der 14 ansatte.

Vi lavede alting selv; piller blev rullet i hånden af en selvfremskillet pillemasse efter lægens ordination, tabletter af en færdigblandet opskrift blev trykket ud på en maskine, mikstur, hostesaft, infusionsvæsker blev blandet til sygehuset og ampuller gjort klar til indsprøjtning.

Jeg startede i laboratoriet med at fylde små flasker med Hoffmannsdråber, slagter Rasmussens smørelse, tyk kamferolie, amerikansk olie og norske brystdråber.

Efter nogle måneder kom jeg i recepturen, hvor recepterne blev hentet af defektriceren og udleveret til kunder.

I ledige stunder blev jeg sat til at klippe pulvere for eksempel hovedpine og mavesmerter til kunder, som hverken kunne sluge piller eller tabletter.

Hver morgen kom dyrlægerne Gudme og Winther og afhentede bestilt medicin i store mængder til deres praksis. Til frokost mødtes apoteker Dyhre og dyrlæge Gudme på hotel Saxkjøbing, men inden fik jeg udleveret apotekerens personlige stempel, som blev brugt på al udleveret medicin.

Jeg blev udlært 1. august 1955 og var ansat som defektrice til 1. oktober 1957. I denne periode arbejdede jeg over hele apoteket.

Apotekets baghus før ombygningen

Lægehus

I 1955 blev det gamle baghus i apotekets gård revet ned, og der blev bygget et fælles lægehus for byens tre læger, Poul Larsen, Poul Støckel og Svend Møller. Der var indgang fra Søndergade. Efter 30 år flyttede lægehuset til det tidligere Sakskøbing sygehus og her på stedet fik SID kontor- og mødelokaler, som de havde indtil 2006.

I 1971 købte kommunen jorden og lægehuset af apoteket. Nabohuset, Søndergade 7 blev også købt og revet ned for at give adgang til den nyanlagte parkeringsplads og Apotekervænget.

I 2006 købte købmand Flemming Hansen det tidligere lægehus for at indrette lejligheder.

Apoteker Svend Thorkild Dyhre døde den 7. februar 1979.

APOTEKER NR. 9

Flemming Irner blev født 13. juli 1923 i København som søn af bankfuldmægtig A.V. Irner og hustru Anna Irner.

Han blev discipel 1944 på apoteket Trianglen i København og tog kandidatexamen i oktober 1950. Derefter arbejdede han på forskellige apoteker i København.

Han overtog Sakskøbing Apoteket 1. april 1971.

Fra 1973 og frem blev der foretaget en modernisering af produktionslokaler, lagerrum og personalerum.

Apoteker Flemming Irner

Flemming Irner døde 26. marts 1993.

Driften af apoteket blev fortsat med farmaceut Anne-Grethe Rude som bestyrer indtil 31. juli 1993.

APOTEKER NR. 10

Peter Ingolf Jensen blev født 26. september 1948 i Tarm som søn af snedkermester Børge. I. Jensen og hustru Vera Jensen.

Han var praktikant på Glostrup Apotek 1977, blev cand. pharm. i januar 1977 og ansat som provisor på Glostrup Apotek 1977-1984, hvorefter han kom til Esbjerg Krone Apotek.

Han overtog Sakskøbing Apotek 1. august 1993 og har siden overtagelsen lavet forbedringer flere steder på apoteket, bl.a. personalerum og kontor.

Apoteket har bidraget til at udbrede kendskabet til farmaceut- og farmakonom uddannelsen i Grønland, blandt andet ved informationsbesøg på grønlandske gymnasier.

Produktionerne blev væsentligt reduceret fra slutningen af 1980'erne efter en beslutning fra folketetinget. Gennem de sidste år er antallet af selvstændige apoteker dalet, så den enkelte enhed dækker et større befolkningsområde og bliver derfor omsætningsmæssigt også større. Det er derfor sandsynligt, at apoteket i Sakskøbing bliver slået sammen med et andet apotek inden så mange år.

Apoteker Peter Ingolf Jensen

Sakskøbing Apotek lukkede i 2017 efter 213 år i samme bygning.
Det blev Løve Apoteket i Nakskov, der oprettede filial i Søndergade nr. 11.

Apoteket 2017

**Sakskøbing Apotek
lukker d. 30. november 2017**

Det er besluttet, at Sakskøbing Apotek skal nedlægges pr. 30. november 2017, således at denne dag er apotekets sidste åbningsdag.

Apoteket vil fungere helt normalt til sidste åbningsdag. Vi gør opmærksom på, at bestilt medicin og opbevarede recepter skal afhentes inden apoteket lukker.

Uafhentet medicin efter d. 30. november 2017 vil blive trukket tilbage.

Lægemiddelstyrelsen
Axel Heides Gade 1
2300 København S

Erik Petersen

Oreby skole

Oreby skole lå i landsbyen helt nede ved Sakskøbing fjord og havde kun en skolestue.

Den første lærer, der er omtalt, hed Peitter Carstesøn. Om ham står der i kirkebogen 1737, at han blev begravet den 15. januar i de fattiges jord, 46 år gammel.

I en skrivelse om skolernes indretning på landet i Musse herred dateret 9. sept. 1740 og underskrevet af provsten, magister Peder Reenberg og approberet af stiftsbefalingsmand von Raben og biskop Ramus kan man læse følgende om skolen:

I Oureby tilhørende Hr. Greve Holck er et Skolehus, som nok vilde tilbygges 2 fag for at faa Skolestue for sig selv.

Hertil har Ejeren gjort følgende Bemærkning:

Dee forlangte tvende fag skal vorde efter begerring tilbygget.

C.C.G. Holck

Skolehuse adskilte sig ikke fra andre bygninger i landsbysamfundet - de var bindingsværk med stråtag.

Eksempel på landsbyskole fra 1700-tallet
(St. Torøje på Stevns)

”En landsbyskole i 1700-tallet var en kaotisk oplevelse. Der var kun en skolestue, hvor børn mellem seks og 14 år var stuvet sammen. De yngste bevægede sig rundt langs væggene i grupper for at se og læse på de farvestrålende plancher, der forestillede scener fra børnenes eget liv på landet. Nogen sad sikkert artigt ved pultene og forsøgte at læse indenad, mens an-

dre benyttede sig af den enlige lærers uopmærksomhed til at hviske sammen.

Med passende intervaller dirigerede læreren de små grupper videre rundt i det lille lokale, samtidig med at han hørte en elev i lektien og forsøgte at holde et falkeøjeblik på hvert eneste barns opførsel. Disciplinen var streng, og læreren brugte riset flittigt for at opretholde en passende ro og orden. Alligevel har der været en kaotisk larm og aktivitet i rummet.”

Kilde: Tine Toubro Kristensen i Alt om historie 8/2011

Lærerlønnen

På den tid var lærerens løn for det meste naturalier. I den samme skrivelse som oven for kan man læse, at årslønnen er 10 Rigsdaler i penge, 2 tønder rug og 2 tønder byg – pengene over to gange til påske og Mikkel's dag. Derudover måtte han 2 gange årligt indkræve 4 skilling af hver husmand og inderste i byen, dog ikke hvis sidstnævnte var uden arbejde eller fattige.

Hvis nogen vægrer sig ved at betale, skal han få hjælp til inddrivelsen. Der blev givet 3 læs brænde fra skoven, græsning til en ko og 4 får, 4 læs halm og 40 lispund (320kg) hø til dyrene om vinteren. Til gengæld skulle godsejeren have, hvad der blev høstet på skoleladden.

Lærerne

I 1741 hed læreren Christen Christensen Bierring. Han kom fra Magletving og var her i Oreby 1740-45.

Der er nogle huller i rækken, men 1755-56 hed læreren Christian Sørensen Kliim.

Han mistede sin kone, Margrethe Olufsdatter i 1755, men giftede sig i sommeren 1756 med Inger Jørgensdatter Leonhardt i Våbensted. De fik 6 uger som ægtefolk, før han døde. Da boet var gjort op, var der 6 Rigsdaler i overskud.

Der var 2 børn af første ægteskab: Søren Kliim, som blev skoleholder i Rødby og Ole Gotthilf Kliim, der blev degn på Femø.

Så er der et spring til 1762, hvor Jørgen Mortensen, en tidligere tjener hos grev Holck blev ansat.

Han blev gift med Bodil Andersdatter og fik en søn, som døde 1 måned efter fødslen.

Ved bispevisitatserne hed det om ham, at han katekiserede: nogenlunde, efter bogen eller ikke ilde. Han fik også 5 rigsdaler 5 gange for godt skolehold!

Skoleholder Johan Peder Top.

Han kom til i 1795.

Det fortæltes om ham, at han ved juletid gik omkring i sognet og sang ved dørene, medens han i nogle kurve samlede hvedekager og flæskestykker, som folk gav ham. Ved en sådan lejlighed var han selv blevet så rigeligt beværtet, at han faldt i en møddingspøl i Tårs.

Skolekommissionens protokol for Rørbæk og Oreby skoler i uddrag:

18. jan. 1810	Klager over den slette Skolegang
7. feb. 1810	Skolegangen bedre
8. maj 1810	Megen forsømmelighed
20. jun. 1810	Pålægges Skolelærer Top, fra 5 til 8 hver Onsdag og Lørdag Eftermiddag at nyde Undervisning hos Skolelærer Moritsen i Saxkjøbing.
5. okt. 1812	Kgl. Danske Kancellis Resolution af 1. aug. 1812 bestemmer efter Amts Skoledirektionens Indstilling, at der tillægges Oreby som interemistisk Løn: 6 Tdr. Rug, 7 Tdr. Byg og 70 Rdlr. i penge.
14. nov. 1815	Skolekommissionen beslutter at tage kraftigere fat for en bedre skolegang i skolerne, navnlig Oreby: hvor der hidtil så godt som ingen ordentlig Skolegang har været og beslutter: Strengt at overholde Orden og straffe Forsømmelser efter Anordningen. Det bestemmes ligeledes, at Skolelærer Top deler Børnene i 2 Klasser. Samtidig bliver lønnen nedsat til cirka det halve. Kommissionen holder herefter møde 1. mandag i måneden.
4. dec. 1815	Ingen Forsømmelser
9. jan. 1816	7 Fattige Børn af Ourebye tilstodes fri Skrivemateriale nemlig 4 Bøger Skrivepapir, 10 Griffeler og 1 Pot Blæk. Tillige forklarede Skolelærer Top Aarsagen til Mangelen paa hans Skolebørns Skrift. Det blev bestemt at der skulde anskaffes 2 Stentavler og 6 Trætavler at bekoste af Skolens Kasse.
4. mar. 1816	Ingen Forsømmelser. Bestemmelser vedr. Foraars examen: Hver af Børnene skriver en Prøvestil, man begynder med en Psalme, hvorefter Præsten og Sko-

- lelæreren examinerer og Børnene faar hver en Hovedkarakter.
7. okt. 1816 Der klages over den ringe Skolegang det sidste halvår. Lærer Top, som haver søgt sin Afsked, vilde Commissionen understøtte i sin Ansøgning til Amts direktionen om en liden Pension og derefter stræbe efter at faa Ourebye Skole paa bedre fod, naar det maatte behage Hds. Naade Baronesse Kaas Lehn at udnævne ham en eftermand.
11. nov. 1816 Skolelærer Top, i hvis Skole Commissionen mødte, erklærede, at han ifølge sin til Hds. Naade Fru Baronesse Kaas Lehn indgivne Ansøgning, som forhen ønsket entledigt fra sit Embede, og at han vilde fratræde saa snart Commissionen til ham udvirkede en liden Pension især Huslye i den anstundende Vinter. Hvorefter Commissionen vilde drage omsorg for, at hans Plads snarest muligt blev besat.
4. dec. 1816 Hr. Top faar intet Tillæg i Lønnen, da han er i Færd med at blive afskediget, formedelst Uduelighed og Drikfældighed.

Efter afskedigelsen blev han boende for en tid og ernærede sig som bager-svend.

Ca. 1812 blev der bygget en ny skole. Samtidig blev den gamle lejet ud til 2 husmænd, og da de døde, blev bygningen revet ned og grunden tillagt skolelodden. Det var ca. 1850.

Hjælpelærer Lund

Det trak lidt ud med at finde en ny skoleholder til Oreby skole, men der kom en hjælper lærer ved navn Lund. Han var den første seminaristisk uddannede lærer på stedet.

Skolekommissionen skrev i januar 1817, at en hjælper lærer Lund var kommet til skolen, og at børnene skulle gå i skole hver dag, formiddag og eftermiddag undtagen lørdag eftermiddag. Det blev også besluttet, at skolens jord, der lå øde hen, lige så godt kunne lejes ud, hvilket de så gjorde.

3 måneder senere havde kommissionen for første gang rosende bemærkninger om tilstanden på skolen, hvilket nok må tilskrives lærer Lund. Børnetallet var kun 32 og derfor skulle alle børn nu gå i samme klasse.

3. okt. 1817   Vacancelærer Lund forlader Skolen, da Hds. Naade
Baronesse Kaas Lehn har kaldet Skolelærer Bertel-
sen til Ourebye Skole.
I samme møde omlægges Sognets Skoledistrikter.
Ourebye tillægges 6 Gaarde på Strandmarken og 6
Huse i Lille Rørbæk, i alt 20 Børn.

Skolelærer Bertelsen

Ved denne omlægning blev den gamle lærer Lindhardt i Rørbæk aflastet og børnene fik kortere til skole. Samtidig inddeltes de i 2 klasser, som det oprindeligt var meningen, men allerede i december var skolegangen lavet om til, at hver klasse gik 3 hele dage i skole om ugen.

12. mar. 1818	Da Børnene er vanskelige at faa til at tale, ville vi herefter vende vor Opmærksomhed hertil. Der foreslaaes saa mundtlig Foredrag af Bibelhistorie, saa intet Barn faar Bibelhistorien i Hænde, førend de kan den hellige Historie. Altsaa bruges Bogen kun til Repetition.
30. sep. 1818	Klages over de mange Forsømmelser i Sommerens Løb. Fra 1ste Okt. til Examen i Midten af April skal ingen Forsømmelser herefter taales.
4. nov. 1818	Der tillægges Lærer Bertelsen et Gratiale af Saxkjøbing Kasse for hans forøgede arbejde pga. Skoledistrikts udvidelse.

Branden

Søndag d. 17. december 1820 sent om aftenen brændte hele Oreby skole. Læreren mistede alt sit indbo og af skolens inventar kunne næsten intet reddes.
Skolegangen begyndte først 8. jan. 1821 i et værelse, hvortil man lånte 2 borde og 3 bænke fra Saxkjøbing skole.
Skolekommissionen gjorde, hvad de kunne for at hjælpe læreren. Sognepræsten skrev til biskoppen om eftergivelse af hans gæld til Hjælpekassen. Befolkningen blev ligeledes opfordret til at hjælpe. Dette bevirkede, at der både kom korn og penge.

Den nye skole

En ny skole blev i 1821 bygget oppe ved vejen. Der er nu ca. 60 elever. Skolelærer Bertelsen blev kort efter afskediget på grund af forargeligt levned ved svir, slagsmål og kortspil. Han var også stærkt mistænkt for at have begået indbrud på Orebygårds Godskontor for at stjæle penge, hvilket dog ikke kunne bevises.

Oreby, Skoleladden, 1842-99

Efter Bertelsens afskedigelse blev skolen $\frac{1}{2}$ års tid bestyret af en seminarist Christensen, som var udlånt fra seminariet i Vesterborg, da der ingen lærer var at få.

Hans Jacob Andreasen

Lærer Andreasen var født i 1804 og havde gået på seminarium i Vesterborg, hvor han blev dimitteret i 1825. Han var også organist i Sakskøbing kirke.

Han var gift med Sonje Hansen, og de fik 6 børn, mens de boede her.

Christian Frederik Ferdinand Kunst

Lærer Kunst var født i 1818 i Roskilde. Han havde gået på Jonstrup Seminarium og var dimitteret i 1839 med karakteren duelig.

Frederik Ferdinand Kunst

Et barnebarn, Christian Kunst-Hansen har fortalt om sine morforældre:

Mine Bedsteforældre havde deres Hjem i Oreby Skole fra 1843-1893. Skolebygningen var med Bindingsværk og Straatag, og altid vel vedligeholdt og virkede meget hyggelig. Skolestuen laa i Forlængelse med Lærerens Beboelse, saa der var syv Fag Vinduer i Facaden ud mod Vejen. Der var en stor Forhave foran Skolen, og med mange store, gamle Æbletræer. Ja, det er meget sjældent i vore Tider at se saa store Frugttræer. En meget stor Baghave var der, med mange forskellige Frugttræer og Frugtbuske. Til Skolen hørte syv Tdr. Land, som skraanede smukt ned til Sakskøbing Fjord. Der blev holdt fire Køer, to Svin, seks Faar, Gæs og Høns, thi det var jo saaledes, at Læreren skulde have sin største Indtægt ved sit Landbrug, thi Pengelønnen var lille, men man havde fri Bolig og Brændsel. Heste var der ikke, saa naar der skulde udføres Arbejde som krævede Hestekraft, kom der en Gaardmand med et Spand Heste og udførte Arbejdet. Lærerens Lejlighed bestod af Spisestue, Dagligstue, Sovekammer og en meget stor Stue som kaldtes Salen, og alt var i mine Drengenaar pænt møbleret og virkede hyggeligt. Paa Loftet var der to Værelser. I dette Skolehjem opvoksede otte Børn (tre Piger og fem Drenge), deraf blev de syv gifte og deres Børn og deres Børn igen, er nu en anselig Flok, og alle af Slægten Kunst her i Danmark stammer fra Skolelærer Kunst og Hustru i Oreby.

Bedstefader var en stor og kraftig Mand med et hvidt Fuldskæg. Han kom godt ud af det med Beboerne, thi han var imødekommende, og en rigtig Selskabsmand, der kunde holde glimrende Taler, saa han var velset ved de forskellige Fester, som Barnedaab, Bryllupper m. m. Bedstemoder var, da vi Børnebørn kom der, meget plaget af Gigt, saa hun gik altid med Stok inde i Stuerne, og hendes Spadsereture var kun nogle Omgange i Haven. Hun var meget bestemt, saa vi havde stor Respekt for hende.

Bedstefader var meget hidsig, og naar det skete, at han blev gal i Hovedet paa Børnene i Skolen, skældte han voldsomt ud og raabte meget højt, saa Bedstemoder kunde høre det inde i Lejligheden. Hun gik saa hen til Skoledøren og slog nogle kraftige Slag paa Døren. Bedstefader var straks klar over, at det var Bedstemoder, der vilde give ham en Paamindelse om at han var for højt oppe, og han faldt saa til Ro.

Lærer Kunst var hård ved børnene og pryglede dem meget. Engang blev der klaget over det, og pastor Tryde fra Sakskøbing skulle give ham en irettesættelse. Præsten red til Oreby, hvor han traf Kunst på legepladsen. Uden at stå af hesten begyndte præsten at sige, at han skulle irettesætte Kunst, fordi han slog børnene for meget –

”Men i øvrigt”, tilføjede præsten, ”smør dem bare”, hvorefter han vendte hesten og red hjem.

I 1871 blev både skolestuen og beboelseslejligheden i Oreby skole udvidet.

Oreby skole 1894

Guldbryllup

Den 9. marts 1891 havde lærer Kunst og hans hustru, Cathrine Henriette Schwartzlose guldbryllup og man kunne læse følgende i avisen:

I Gaar fejredes der i den herværende Skole en ligesaa smuk som sjælden Fest, idet Hr. Lærer F. Kunst og Hustru under usædvanlig Deltagelse fejrede deres Guldbryllup. Allerede om Formiddagen indfandt der sig mange Gratulanter, deriblandt Sogneraadet in pleno og en Deputation fra Oreby Skoledistrikt, der overrakte en Gave, bestaaende af en Potageske og 12 Spiseskeer of Prøvesølv og med Inskription i et elegant Etui, en Deputation af Kolleger overbragte en Gjengivelse af et af Thorvald Rifs's Malerier i Ramme, en Vennekreds overrakte en smuk Sølvpokal, Skolebørnene ligeledes en Sølvpokal o.s.v. Kl. 3 drog Guldbrudeparret, fulgt af stort Vogn-tog, gennem det flagsmykkede Sakskebøbing til Kirken, hvor det, ledsaget af Børn, Slægtninge og Venner, gik til Alters. Efter Hjemkomsten til Oreby Skole holdtes et livligt Festmaal tid paa over 100 Kuverter, hvor Taler og Sange i Dagens Anledning afløste hinanden. Grundtonen i hele Festen var en varm Tak til Lærer Kunst for hans Virksomhed for at fremme alt, hvad der kunde bidrage til at frygte Gud, Ære Kongen og elske Fædrelandet; han er dimitteret fra Jonstrup 1839 og har nu i snart 50 Aar været Lærer i Oreby; Ægteparret havde den Lykke at se sig omgivet af en Kreds af gode og dygtige Børn og en talrig Skare af blomstrende Børnebørn, og det er navnlig for Guldbrudgommens Vedkommende velsignet med et ypperligt Helbred, hvorvel han nu i nogle Aar paa Grund af sin Alder har holdt Hjælpe-lærer.

Hjælpelærer Holger Jensen i døren

I efteråret 1891 blev lærer Kunst udnævnt til Dannebrogsmænd. Han var en loyal og kongetro mand, som satte stor pris på denne udnævnelse.

Lærer Kunst var på Oreby skole til 1894, men de sidste 7 år havde han en hjælpelærer og beskæftigede sig ikke med skolen. Dengang brugte man at pensionere lærerne nogle år før den endelige afsked ved at give dem en hjælpelærer, som sognet betalte lønnen for, medens den gamle lærer skulle give ham kost og logi.

Efter sin afsked bosatte lærer Kunst og hustru sig i Rørbæk, hvor de havde købt et hus.

Chr. F. F. Kunst døde i 1906.

Christian Ludvig Frederik Johannessen

Lærer Johannessen var født på Færøerne i 1862. Han fik en læreruddannelse og tiltrådte stillingen i Oreby i 1894. Han blev gift med Cornelia Johanne i Hillested, hvor han tidligere havde været lærer, og de fik 4 døtre og 1 søn.

Lærer Johannessen

Den 19. okt. 1902 blev en ny skole, som stod sognet i 12.000 kr., indviet.

Lolland-Falsters Folketidende skrev d. 20. okt. om skoleindvielsen blandt andet:

”Den nye Skole, som Saxkjøbing Landsogns Sogneraad i Sommerens løb har opført i Oreby, indviedes i Gaar Eftermiddags under megen Højtidelighed og under Overværelse af overordentlig mange af Sognets Beboere, bl. a. den ældste nulevende af de gamle Elever, nemlig Huggemand Rasmussen, Oreby, der frekventerede Skolen for et Par og treds Aar siden.

Kl. 3 samledes man først i den gamle Skole.

Sogneraadsformand Chr. Sørensen bød Velkommen, hvorefter Lærer Johannessen bragte et Farvel til den gamle Skole, hvis Historie han gennemgik.

Fhv. Lærer Kunst tog derpaa Ordet og udtalte, stærkt bevæget, det Vemod, han følte, ved at se dette Sted forsvinde.

Derefter drog man over og tog den ny Skole i Besiddelse, der i enhver Henseende er paa Højde med Tidens strængeste, hygiejniske Fordringer”.

Børnetallet var sådan, at der også var arbejde til en lærerinde, frk. Nielsen.

I december 1911 døde lærer Johannessens kone. Han kunne nu vælge at få en husbestyrerinde, men han valgte at gifte sig igen.

Johanne Larsen Nørrelund var fra Fyn, og de blev gift i Horne kirke i 1913. De fik 1 datter og 1 søn.

Oreby skole 1919

Foruden at være skolelærer var Johannessen også revisor i Syd- og Østlollands Tyende Spareforening og i 1922 blev han bestyrelsesmedlem i det nyoprettede korps, FDF.

Samme år døde lærerinde Elisabeth Nielsen. Hun blev efterfulgt af Meta Kirstine Jensen, som fik bolig på skolen, hvor hun var til sin død i 1964.

Den nye skole fra 1902 var i 1919 blevet ombygget og havde fået en tilbygning.

I 1924 søgte lærer Johannessen Sognerådet om en fysiksamling og et Danmarkskort, som blev bevilget.

De næste år forløb stille og roligt. Johannessen var efterhånden blevet en ældre herre, og i begyndelsen af 1930'erne søgte han sin afsked.

Den 27. apr. 1932 blev der afholdt en stor afskedsfest på skolen.

I løbet af sommeren forlod familien Johannessen egnen.

Lærer Ernst Arnold Thoke

Lærer Thoke, der var født 1899, flyttede nu ind på skolen. Han var gift med Bodil Pedersen. De havde 2 børn, Inge og Henning.

I 1935 ansøgte han om en gymnastiksal, da man hidtil havde gjort gymnastik på gårdspladsen. Det blev ikke vedtaget, men udsat til budgetmødet senere på året.

Lærer Karl Kristensen

Den sidste lærer i Oreby var Karl Kristensen. Han kom i 1957.

På dette tidspunkt blev der bygget mange centralskoler rundt omkring. I de næste 10 år nedlagde man derfor de små landsbyskoler, som det også skete i Oreby.

Der var 30 børn og i 1965 var det slut.

Skolebygningerne blev samme år opkøbt og brugt til Sugerørsfabrikation.

I dag er de privatbolig.

Lisbeth Christensen

Hjemmesygeplejen i Slemminge-Fjelde

I tidligere tid - ja, langt ind i dette århundrede - var hospitalsindlæggelse af patienter ikke almindeligt. Man fødte sine børn i hjemmet, hvis man var syg, blev man passet og plejet i hjemmet og man døde i hjemmet.

Behovet for kyndig assistance under sygdom var derfor stort, hvorfor der i årene 1910-20 blev oprettet private sygeplejeforeninger rundt omkring i landet hovedsageligt med det formål, at foreningens medlemmer under sygdom af enhver art skulle kunne modtage kyndig pleje i hjemmet af en dertil uddannet sygeplejerske, der var privat ansat.

Slemminge-Fjelde Sygeplejeforening eksisterede allerede i 1800-tallet.

I begyndelsen af 1900-tallet var sognepræsten i Slemminge, pastor Jensen formand for sygeplejeforeningen. En af pastor Jensens døtre blev ansat som sygeplejerske i foreningen

Medlemskontingentet blev for Slemminge-Fjelde Sygeplejeforenings vedkommende beregnet efter det enkelte medlems indtægts- og formueforhold og varierede i 1931 fra 5 til 14 kroner om året pr. husstand. Medlemskab dækkede også eventuelt folkehold på gårdene, herunder husmænd, fodermestre m.v.

Anna Stigborg, Ll. Slemminge

Sygeplejerske fru A. Stigborg, Ll. Slemminge blev i 1931 ansat som hjemmesygeplejerske i Slemminge-Fjelde kommune af den daværende bestyrelse for sygeplejeforeningen med gårdejer Ferdinand Petersen som formand samt gårdejer Romme, Kartofte og sognefoged Witt, Slemminge.

Anna Stigborg havde tidligere arbejdet som sygeplejerske på Roskilde sygehus, og de tre nævnte bestyrelsesmedlemmer mødte personligt op på sygehuset for at få en samtale med og et indtryk af ansøgeren inden ansættelsen.

Fru Stigborg har været så venlig at give en mundtlig beskrivelse af forholdene for en hjemmesygeplejerske i en landkommune i tiden fra 1931, hvor hun blev ansat, og til 1978, hvor hun pensioneredes. I det spænd af år - 47, hvor fru Stigborg fulgte udviklingen så at sige indefra, (og alligevel fulgte

med udviklingen), er der sket en voldsom ændring indenfor hjemmesygeplejen.

Man er faktisk her som på mange andre områder gået fra en grøft og over i en anden.

Ansættelsesvilkårene

Ansættelsesvilkårene for hjemmesygeplejersken i Slemminge-Fjelde i året 1931 var som følger:

Ingen fast arbejdstid, ingen fridage og ingen faste ferier.

Lønnen var 200 kroner pr. måned.

Man skulle altså være til rådighed hele døgnet, såvel hellig- som søgnedage.

Den tid, der blev tilovers, hvis der da blev nogen tid tilovers efter de daglige patientbesøg, var ens fritid.

Sygeplejerske Anna Stigborg

Hjemmehjælp

Sygeplejersken kunne meget vel komme ud for både at skulle lave mad, gøre rent og passe børn - i hvert fald sørge for, at de skolesøgende børn kom i skole.

Når konen i hjemmet var syg, sendte man bud efter hjemmesygeplejersken, og det var så hendes opgave at få det pågældende hjem til at fungere. Denne ordning fortsatte traditionelt uændret i mange år, for sådan havde det altid været. Der skulle faktisk vokse en helt ny generation op, før der kunne ske ændringer på dette område.

Ofte blev sygeplejersken kaldt på sygebesøg i landarbejderhjem rundt omkring på de store gårde og oplevede den fattigdom, der herskede i disse hjem.

Når man hører, at mange af disse familier end ikke ejede et vandfad eller en kande, så forstår man, at sygeplejerskens arbejdsforhold ofte kunne være primitive og besværlige.

Rekvisitter

Tid efter anden og med en forstående bestyrelses tilladelse, blev der anskaffet de mest nødvendige remedier såsom et par skåle og et par kander med låg til sterilt vand. Og sygeplejersken fortæller, at det var en stor glæde for hende selv at kunne medbringe disse helt uundværlige ting, når hun skulle på sygebesøg.

De forbindelser, der blev brugt, var dels købt på apoteket, dels var de hjemmelavede. Ofte fik sygeplejersken et gammelt udslidt dynebetræk eller lagen foræret af venlige mennesker i sognet. Af det kunne der laves mange fine forbindelser - lige så gode som dem, man kunne købe.

Det var meget vigtigt, at der blev sparet på alt. Unødigt brug fandt ikke sted.

Økonomi

Medlemskontingentet kunne trods al sparsommelighed ikke dække forningens udgifter, og det var derfor nødvendigt, at medlemmerne også betalte for hvert sygebesøg. I de første år var det 10 øre pr. besøg, men senere steg det til 25 øre og senest til 50 øre pr. besøg.

Transportmiddel

Hjemmesygeplejerskens transportmiddel var cyklen. Skulle hun ud til distriktets yderpunkter, kunne det nemt blive en tur på 30 km. Om vinteren,

når der ofte var ufremkommelige veje på grund af sne, var den eneste mulighed at gå. For rundt til patienterne skulle man.

Man kunne ind imellem komme ud for at blive "lånt ud" til et nabodistrikt, og på et tidspunkt måtte fru Stigborg passe to distrikter i en længere periode. Hun vågede den gang i 14 nætter i nabodistriktet over en gammel kone samtidig med, at hun om dagen måtte passe alle sygebesøgene i de to distrikter.

Det var ikke underligt, at hun var segnefærdig efter en sådan periode, og der var ikke tale om nogen ekstra honorering fra den pågældende sygeforenings bestyrelse - det kunne godt være lidt bittert.

Med Slemminge-Fjelde sygeplejeforening havde fru Stigborg et fuldkomment gnidningsløst samarbejde igennem de mange år.

Lov om sygeplejehjælp

I 1954 blev det påbudt ved lov, at alle borgere skulle have ret til sygeplejehjælp. Kommunen overtog den private sygeplejeforenings opgaver, og foreningen blev ophævet.

Dette medførte en bedring af forholdene for hjemmesygeplejersken. Lønnen var efterhånden steget til 500 kr. pr. måned, og i 1959 ansatte man en afløser, så der kunne blive mulighed for en ugentlig fridag.

Det var skønt efter de mange år uden fridage, og forholdene var nu meget ideelle, erindrer fru Stigborg.

I 1960 blev Slemminge-Fjelde distriktet lagt sammen med Våbensted-Engestofte, og det store distrikt kunne herefter ikke længere betjenes med cykel. Hjemmesygeplejersken anskaffede sig en bil og fik kørselspenge, og forholdene var stadig ideelle.

Efter storkommunens oprettelse i 1970 gik udviklingen stærkt, men ikke altid til det bedre. Distrikterne blev større, og den personlige kontakt mod patienterne kunne ikke længere opretholdes.

Sygeplejersken kommer måske fra en hel anden kant af Lolland og kender ikke sine patienter. Man kommer, giver en sprøjte, lægger en forbindelse og af sted igen. Ens tid tilbringes på landevejen. Patienterne kan risikere at blive tilset af fem forskellige læger og et tilsvarende antal sygeplejersker. Det er ikke altid lykken. Og dyrt er det også.

Den moderne udvikling er ikke altid det bedste for det enkelte menneske.

Fra Lokalhistorisk Årsskrift 1994.

Den nye Gade

Den 17. januar 1919 kunne man i Saxkjøbing Avis læse et indlæg om, hvordan borgere og byråd forholdt sig til anlæggelsen af en ny gade, den senere Rådhusgade, i byen.

Teksten er skrevet, som den stod den dag i avisen.

Jeg ser, at "Saxkjøbing Avis" forleden er faldet i Rørelse over, at Væver Madsens gamle Ejendom nu er forsvunden. Man faar det Indtryk, at Bladet næsten var tilbøjeligt til at ønske den tilbage igen. Ja, saadan er det stedse, naar Fremskridtet viser sig, saa er der altid en eller anden, der opfyldt af Frederik den 6tes Tidsaand folder Hænderne og sukker: Ak ja! Det var egentlig meget bedre med det gamle, meget bedre, om Tiden og Udviklingen stod stille; hvis det da ikke var saa herligt, at Tiden og Udviklingen kunde gaa baglænds.

Væver Madsens hus til venstre for Rådhuset

Der er jo ogsaa Tale om, at Byen skal have et nyt Sygehus, men nej! det er da saa yndigt med det gamle! Lad os endelig beholde det gamle! Eller har Bladet ikke ogsaa et Suk til overs for den gamle Træbro ved Havnen, der forsvandt. Hvad lignede det Byraadet at smide Penge ud til en ny dyr Bro! Eller f. Ex. det gamle Havnepakhus, hvor var det skønt. Ja bevares, alt det gamle, der er smukt og godt, alt det, som tjener et fornuftigt og endnu tids-svarende Øjemed, eller alt det gamle, der indeholder et skønt Minde, en

historisk Tradition, det bør ikke blot bevares, men holdes højt i Ære. Men den nu jævned Ejsend, hørte den til disse? Der maatte en egen Skønhedssans til at mene dette.

Jeg synes snarere, at det er glædeligt, at Byraadet, der i fuld Enstemmighed har arbejdet paa denne Sag: Gennemførelsen af den nye Gade og Anlægget af et nyt Kvarter, nu er kommen saa vidt, at man er naaet igennem de mange Vanskeligheder, der har været at overvinde. Jeg synes, at det maa vække Glæde at se et nyt Perspektiv aabne sig for Byens Udvikling, for det nye Saxkjobing, der skal rejse sig mellem Jernbanen og den gamle By. - Redaktøren spørger sig selv, hvad Gavn den nye Gade vil bringe. Ja, der kan spørges om meget. Jeg synes ellers, at Svaret ikke er vanskeligt. Svaret har Byraadet selv givet i den Betænkning, som er underskrevet af alle daværende Byraadsmedlemmer og som findes trykt i den sidst udgivne Byraadsberetning.

Der siges heri meget tydelig følgende: "Det maa efter vor Overbevisning anses for en Livssag for Byen, at Sagen fremmes. Mellem Jernbanelinien og Bygrundene ligger der et stort Areal, der er som skabt til Byggegrunde, liggende tildels umiddelbart i Nærheden af Byens Torv og Søndergade og samtidig nær Jernbanen.

Markerne bag Rådhuset hen mod jernbanen

Her ejer Byen i Forvejen Raadhusmarken, hvis langstrakte Form egner sig netop til at indgaa i Gadeanlægget. Dens Værdi vil derved mange Gange forøges. Men først og sidst er det en Nødvendighed for Byen, hvis den vil

existere, at skaffe Grund, hvorpaa Byens Borgere kan bo og bygge. De nuværende Forhold, hvor Strømmen stadig gaar ud i Rørbæk, ofte førende de større Skatteydere med sig, kan ikke op retholdes ret længe,"

Det er vist Ord, som enhver tænkende Saxkjøbingborger kan tiltræde. Lad os blot huske paa, hvorledes det gik for et Par Aar siden. Byens Toldforvalter skulde have en Embedsbolig. Han søgte og søgte forgæves paa Byens Grund. Der var bogstavelig talt ikke en Byggegrund at opdrive. Og hvad blev Følgen. Hans Embedsbolig kom til at ligge i Rørbæk. Nu skal Byen have en ny Mægler. Han skal vel ogsaa bo i Rørbæk ligesom den forrige, fordi der ikke er Plads paa Byens Grund. Det hedder sig, at der er Udsigt til, at Staten vil bygge et Posthus. Men hvor skal det ligge? Da ikke her i Byen, maa vi svare, thi her findes ingen ledig Byggegrund, men se, om de mulig kan finde en i Rørbæk! Lejemaalet om det nuværende Kæmnerkontor udløber til Efteraaret.

Kæmnerkontor på 1. sal i hjørneejendommen

Kommunen vil gerne bygge en Ejendom, saaledes at den har Kontoret i sit eget Hus, hvilket i Længden bliver det billigste. I samme Ejendom havde man tænkt sig, at den nye Politistation, der i Følge Retsplejeloven skal bygges, kunde indrettes. Men hvor skal man lægge Huset. Det skulde gerne være saa nær Raadhuset som muligt, og saa centralt beliggende, at Byens Borgere ikke fik for langt dertil. Ja vist! Vi kan maaske faa Saxkjøbing Købstads Kæmnerkontor og Politistation lagt i Rørbæk paa den anden Side af Sukkerfabriken.

Til Efteraaret træder de nye Retsplejelove i Kraft, Det oprindelige Lovforslag bestemte, at Saxkjøbing ikke skulde have nogen særskilt Politimester. Politimesteren skulde bo i Maribo. Saa lagde man sig fra Byens Side i Selen for at faa dette forandret saaledes, at Saxkjøbing blev Sædet for Politimesteren. Det lykkedes at gennemføre dette. Østlolland faar sin egen Politimester. Men straks dette skete, begyndte Nysted at spille paa Fløjte. Der var da ingen Mening i, at Saxkjøbing skulde have baade Dommeren og Politimesteren. Nysted havde desuden saadan en udmærket Bolig til Politimesteren. Dette var at ramme Saxkjøbing paa det ømmeste Punkt; thi naar Saxkjøbing skulde svare oprigtig paa Spørgsmaalet: Har I en Bolig til den Politimester, I saa gerne vil have, maatte vi have svaret Nej! Men nu har vi Gaden og nu kan vi, naar Staten om en Maaned eller saa kommer med Pengungen og siger: Vi vil købe Grund og vi vil bygge - svare: Værsgo, Sagerne er i Orden. Det er dog vist et heldigere Svar, end det vi ellers maatte give, nemlig: Saxkjøbing ejer ikke en Byggegrund! Nysted maa alligevel hellere faa Politimesteren.

Og lad os saa huske paa de mange Privatfolk, der ofte forgæves har søgt Grund til at bygge paa. En Købmand sælger f. Ex. sin Forretning for at leve af sine Midler. Han vil maaske gerne have en Villa i den By, hvor han har levet sit flittige Liv, for at tilbringe Resten af sine Livsdage der. Men han kan ingen finde og maa saa købe en Villa i Nykøbing eller en anden By. Der var vist ogsaa en Bogtrykker, der søgte Grund til Bebyggelse og var ked over, at Gadeanlægget ikke var færdigt, da han i saa Fald tænkte paa at bygge ved den nye Gade. Ja, saaledes kan der nævnes mange Tilfælde.

Den nye gade til venstre for Rådhuset

Vi har derfor nok nogen Grund til at være glade over at faa den nye Gade; thi en By, der ikke kan skaffe Grund for dens Indbyggere til at bo og bygge, erklærer sig faktisk fallit. Saa kan vi lige saa godt lukke Døren og skrive udenpaa: Lukket! Konkurs!

Saa siges det, at Gaden bliver dyr. Men det er dog vist nærmere beset noget Snak. Selvfølgelig, Tiderne er dyre. Det ved vi alle; men derfor kan dog ikke enhver Virksomhed standse. Nu er der desuden talt og skrevet saa meget om, at Kommunerne har den Pligt at afhjælpe Arbejdsløsheden. Dette Formaal tjener dette Foretagende til. Derfor kan vi vente at faa et Statstilskud, noget vi virkelig ellers ikke har faaet eller vil faa til kommunale Arbejder. Og Statstilskudet bliver ikke saa ringe endda, nemlig 16.000 Kr. Skal vi maaske lade være med at benytte dette Tilbud fra Staten?

Alle Omkostningerne ved Anlægget: Expropriation, Gas, Vand, Elektricitet o. lign. indbefattet er anslaaet til ikke at overstige 100.000 Kr. Men for denne Udgift faar vi ikke blot selve Gaden, men 31.000 Kv.-Alen Byggegrund og saa endda Statstilskudet 16.000 Kr. Raadhusmarken, som Byen ejer, indeholder alene henimod 17.000 Kv.-Alen Grund. Kommunens Indtægt af den har hidtil været en aarlig Leje af 35 Kr.! Er det forsvarlig Økonomi.

Naar det derimod erindres, at der paa en afsides Vej som Saxes Alle er betalt 2 Kr. pr. Kv.-Alen, er det ikke vanskeligt at danne sig et Skøn over, hvordan Regnskabet vil stille sig efter Gadens Anlæg. Og saa maa det erindres, at Hovedformaalet er ikke saa meget at tjene ved selve Anlægget, men mere dette, at holde paa Skatteyderne.

Til Slut hedder det sig, at stakkels Søndergade vil gaa til Grunde, naar den nye Gade kommer. Søndergade holder sig nok. Det kan vel ikke skade den saa meget, at der i dens umiddelbare Nærhed kommer til at bo et købedygtigt Publikum, som ellers flyttede til Rørbæk, Nykjøbing eller Nysted.

Men hertil kommer, og det er vel det vigtigste, at enhver ærekær Borger ser mere paa hele Byens Interesser end paa den enkelte Gades, endsige paa sine egne private Interesser. Vi er ikke Borgere i Søndergade eller Borgere i Vestergade, men vi er Borgere i Saxkjøbing Købstad. Det er Almeninteresser og ikke Særinteresser der skal kæmpes for. De Personer, der kun tænker paa Særinteresser, vil da ogsaa faa en krank Skæbne.

Lad os derfor haabe paa, at der er saa megen Samfundsopfattelse, saa megen Almensans og saa god en Borgeraand, at det altid bliver disse Egenskaber og ikke Omsorgen for Særinteresser, som bliver raadende i Saxkjøbings offentlige Forhold.

Deres ærbødige
Fremskridtsvenlige Borger.

Den nye gade – Rådhusgade 1923
med posthus, privatboliger, bibliotek og politigård

Fra ilden over asken til smukt nyt klubhus

Kender du det, at man kan huske nøjagtig hvad man lavede, når der skete en begivenhed. F.eks. da Kennedy blev skudt den 22-11-1963, angrebet på World Trade Center i New York den 11-09-2001 eller da Saxkjøbing Roklubs klubhus brændte den 07-09-2004. Uden sammenligning i øvrigt.

I 2004 var jeg med min mand i Wien, hvor han skulle deltage i en konference. Der var også andre danske deltagere, og ved morgenbordet fortalte en, at han havde talt med sin kone hjemme i Holbæk. Hun havde fortalt at Saxkjøbing Roklubs klubhus stod i flammer. Jeg håbede naturligvis, at hun havde hørt forkert, og at det hele var en misforståelse, men prøvede alligevel at ringe til klubbens daværende formand Svend Rykær. På et tidspunkt fik jeg Svend i røret, der desværre kunne bekræfte, at klubhuset ikke stod til at redde, og at han, som indsatsleder for det lokale brandvæsen, var i gang med efterslukningen.

Det var meget mærkeligt at være så langt væk, selv om der ikke havde været meget at gøre i Saxkjøbing.

Saxkjøbing Roklub med badeanstalten til højre

Ilden, som var påsat, havde gjort det af med klubhuset fra 1922, med stort set hele vores bådpark, inventar, pokaler, fotos, historie og alt andet. Tilbage var en bunke aske og nogle forkullede trækonstruktioner. Pga. klubbens kommende 100 års jubilæum den 4. juli 2005 befandt klubbens første protokol og nogle få album mv. sig heldigvis ikke i klubhuset. Det viste sig også, at man kunne finde enkelte smeltede pokaler, fanespids mv. i asken, men det vender jeg tilbage til.

Sakskøbing Kommune var meget hjælpsomme og stillede DFO-huset til rådighed, som omklædnings- og mødefaciliteter. En kerne af trofaste medlemmer mødtes og enedes om at stå sammen og forsøge at låne nogle både og leje containere til opbevaring af disse, indtil vi fandt den endelige løsning sammen med vores forsikringsselskab.

Det skulle blive en meget længere proces, end vi havde forventet. Det første bud, hvor Sakskøbing Kommune var primus motor, var at vi skulle indskyde vores forsikringssum i et flot projekt med et multihus, som skulle huse alle klubberne på havnen. Kommunen fik dog pludselig brug for pengene, da Byrådet besluttede at bygge en ny skole på Ellekildevej. Så pludselig stod vi der - helt uden projekt.

Vi havde nogle møder med den arkitekt, som havde tegnet multihuset for kommunen, men det viste sig desværre ikke at føre til noget, og vores forsikringsrådgiver blandede sig, og ville også gerne på banen med et forslag. Det blev til mange møder, og et tilknyttet arkitektfirma barslede med et forslag, som desværre viste sig at være alt for dyrt at gennemføre. Så var vi igen på bar bund og lidt modløse.

Vi nedsatte et byggeudvalg, som udfærdigede et udbudsmateriale, der specificerede vores ønsker til det nye klubhus indhold og vores prisramme. Opgaven skulle udføres som totalentreprise inkl. projektering mv. Klemmensen & Nielsen Entreprise A/S blev valgt med ETN Arkitekterne som sparringspartner. Herefter fulgte igen en lang periode med mange møder, hvor projektet blev tilpasset, beskrevet og prissat. Det var rigtig svært at få ønsker og økonomi til at hænge sammen, og vi måtte ud i en sparerunde. Herudover måtte vi sende ansøgninger til kommunen, som nu var blevet Guldborgsund, og A.P. Møller og hustrus Fond om økonomisk hjælp til den krævede fundering. I maj 2007 modtog vores rådgivere endelig en byggetilladelse, og vi kunne starte på at få opfyldt vores drøm om et nyt klubhus.

Som bygherre er der virkelig mange beslutninger, der skal tages, og måske var vi heller ikke altid enige i retning og prioriteringer. Det blev en spæn-

dende proces med mange besøg på byggepladsen og med vores daværende medlem Erik Ringsing fra Siloen, som fotodokumentarist. Der var også frustrationer undervejs. Eksempelvis når der i lang tid kun var en person på byggepladsen eller andre udfordringer. Heldigvis lykkedes det til sidst, og vi kunne indvie vores nye flotte klubhus i januar 2008 med snoreklipning af kulturudvalgsformand Poul-Henrik Pedersen.

Godt nok var der nogle mangler og kompromisser, som vi var blevet nød til at tage, men det var en STOR dag. Og efter 3½ års venten kunne vi endelig være herrer i eget hus igen.

Flot ser det ud - Saxkjøbing Roklubs nye klubhus

I årene efter indvielsen er klubbens medlemstal vokset, og det samme er vores bådpark. Vi har også taget nye træningsformer til os, og har i 2017 tilbudt rospinning – dvs. træning på romaskiner til musik. Så klubbens lille, men veludstyrede motionsrum, er presset på sine fysiske rammer.

Sådan er der hele tiden nogle nye ting, at tage beslutning om, men vi er nu meget glade for, at de mange timers frivilligt arbejde har båret frugt, og at vi nu også kan nyde vores sport og bruge husets rammer til socialt samvær.

Hal til opbevaring af roklubbens både

For at vende tilbage til de sørgelige rester af klubbens historie, som blev fundet i asken. Så fik jeg den ide, at bede kunstneren Niels Simonsen, også kaldet Simon, om han kunne lave en mindeskulptur ud af nogle af de fundne effekter.

Simon ville godt forsøge, og da han senere afslørede sit værk, et ca. 1½ meter højt bål med den "røde hane" på toppen og den blå fjord i bunden, var min forbavselse stor. Bådplader, plaketter, smeltede pokaler, fanespids mv. pryder bålet, som nu hænger i vores dejlige klublokale til minde om en svær tid, der trods alt endte med, at vi i dag står med nogle gode og meget mere tidssvarende rammer.

Vi har stadig mange ønsker og udvikler hele tiden rammerne til de nye tilbud, tider og medlemmernes ønsker, men vi er kommet "hele" igennem den lange proces.

Ulla Petersen, mangeårigt medlem af roklubben og pt. formand

Mindeskulpturen i Roklubbens klublokale

,

Dommerkroen

DOMMERKROEN

Dommer Huno v. Holstein i Saxkjøbing har nu købt en gammel Landevejskro for at have et Sted at være.

Saxkjøbing er en liden By,
hvor faa Turister kommer,
men nu vil snart den faa et Ry
begrundet paa sin Dommer.
Han savnede et Sted at bo,
og derfor har han købt en Kro,
hvor det nu er hans Tanke
at rejse Rettens Skranke.

Gemene Kroer kappes om
at skænke Øl og Kaffe,
her kan man faa betinget Dom
og mindre Hæftestrafte.
Og man kan faa en lille sød
Specialitet med Vand og Brød,
og den, der vil ha' mere
kan bare appellere!

Bred og solid den hele Da'
staar Krofar bagved Skænken
og raaber til Justitia:
Den Herre der, paa Bænken,
har spurgt for tredie Gang, hvornaar
han faar den Dom paa otte Aar,
den Tillægsstraf i Klamme
maa komme med det samme!!!

Det bliver nok en Attraktion,
Turisterne vil nyde:
Hold Ferie i Dommerkroen,
det vil De ej fortryde!
Og skulde det en Gang imell'm
ske for en ærlig, husvild Skælm,
at der er fuldt i Spjældet,
saa er der jo Hotellet!

Mogens Dam

Fundet i lokal avis

Om overbetjent Lorentz Starcke, Sakskøbing

Rakkeby Brugs

Lorentz Starcke blev født 20. juli 1920 i Rakkeby sogn, Hjørring amt som søn af brugsuddeler Christian Starcke og hustru Laura Nielsine Starcke. Fra sit tiende år arbejdede han i Brugsforeningen hos sin far. De boede i samme ejendom, og det fortælles, at han ofte gik i kælderen og spiste af sirupstønden, hvilket gjorde, at han i konfirmationsgave fik et gebis.

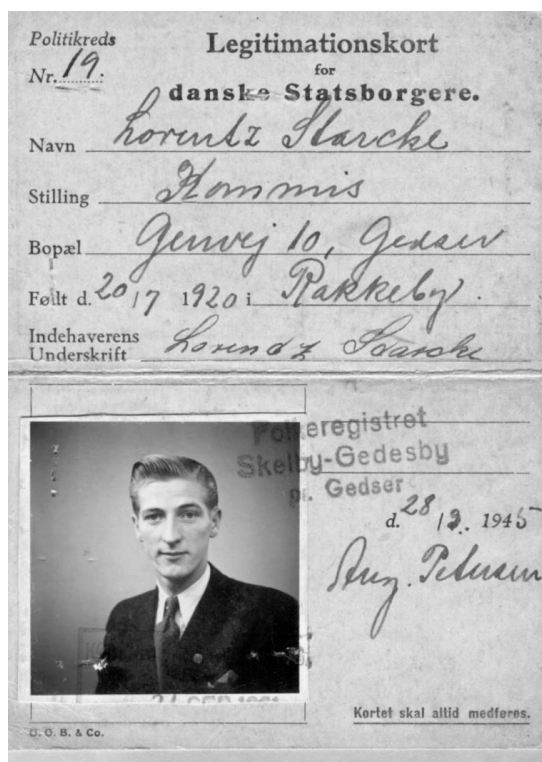

Fra 1934 til 1938 var Lorentz i lære hjemme hos far og blev derefter kommis i Serritslev Brugsforening.

Fra 1. august til 15. december 1940 var han på den Danske Andelsskole i Middelfart for at blive uddannet i handelsfaget. Derefter var han kommis i forskellige brugsforeninger indtil 15. marts 1943.

Lorentz Starcke blev indkaldt til session i Brønderslev og blev som ubetinget tjenestedygtig, udtaget til tjeneste ved ingeniørtropperne, men på grund af besættelsen blev han ikke indkaldt. I stedet søgte han ind ved politiet under 2. verdenskrig. I marts 1943 blev han ansat som reservepolitibetjent og fik ved ansættelsen en kort uddannelse fra 15. marts til 5. april 1943 på Politiskolen i København og fra 5.-12. april i våbenbrug og udrykningstjeneste i Helsingør.

Lorentz Starckes legitimationskort

Derefter forrettede han tjeneste ved kystbevogtningen i Gedser indtil 4. september 1944. Lønnen var 4800 kr. årligt.

I den tid, han var i Gedser, blev han gift med Else, som var fra byen. De blev borgerligt viet d. 4. juli 1944 på Nykøbing F. rådhus. Der er tre børn i ægteskabet, Annie f. 1945, Lene f. 1955 og Hugo f. 1959.

Mens Lorentz var i Gedser, boede han på værelse, men han havde allerede gang i et eller andet husflid. Han lavede blandt andet en tønde, som senere

dukkede op i Sakskøbing, afleveret af den nye husejer, hvor familien Starcke havde boet.

Den tønde er nu i familiens eje.

Den 19. september 1944, hvor politiet blev taget af tyskerne, opholdt Lorentz Starcke sig ved politiet i Glostrup og var så heldig at være i civil. Han skyndte sig hjem, gemte sin uniform og andre politirekvisitter og fandt sit gamle legimationskort frem, hvor der stod, at han var brugskommiss.

Sammen med sin hustru flygtede han i en godsvogn til Næstved, hvor de skiftede til en anden og endte i Gedser. Han gik under jorden og fik ophold på Gl. Kirstineberg ved Nykøbing F., og gjorde derefter et stort arbejde i modstandsbevægelsen.

Den tid er der aldrig blevet talt om i familien.

Da krigen sluttede den 4-5. maj 1945 kunne man se Starcke patruljere i Nykøbings gader og ved kystbevogtningen i Gedser.

I januar 1946 blev han forflyttet efter ansøgning til Sakskøbing politikreds med station i Sakskøbing, og familien flyttede ind på Maribovej 38. Han kom derefter på et 2 måneders kursus på Politiskolen i København.

I juni 1947 blev Starcke beskæftiget ved flygtningelejren i Ålborg. De forskellige politistationer i Danmark afgav 200 betjente til politiarbejde for de 8000 flygtninge, der var i landet. Arbejdet i Ålborg varede 2 måneder.

En august aften 1947 var der ballade på Hotel Saxkjøbing. Et par berusede mandspersoner slog møblelementet i stykker og politiet blev tilkaldt. Da betjent Starcke kom til stede, lykkedes det ham at skille dem ad, men et øjeblik efter blev han overfaldet af den ene af slagsbrødrene. Starcke måtte trække staven for at forsvare sig. Der blev nu forsøgt at få dem med på politistationen, men på vej derned gik den ene fuldstændig amok og begyndte igen at slå løs på Starcke. Heldigvis kom arrestforvarer Lind og et par betjente til undsætning, og ved fælles hjælp lykkedes det dem at få slagsbrødrene i arresten.

I 1950-51 var Starcke på sprogskole i Schweiz for at lære tysk.

Da han kom tilbage til Sakskøbing, skulle skolebørnene lære færdselsreglerne at kende, og som den stedlige repræsentant for justitsministeriets udvalg for større færdselssikkerhed, blev det ham, der skulle undervise.

Ved den første cyklistprøve var der kun 13 elever ud af 69, der bestod prøven.

I 1953 blev der afholdt Ungdommens Færdselsskole på Torvet i Sakskøbing.

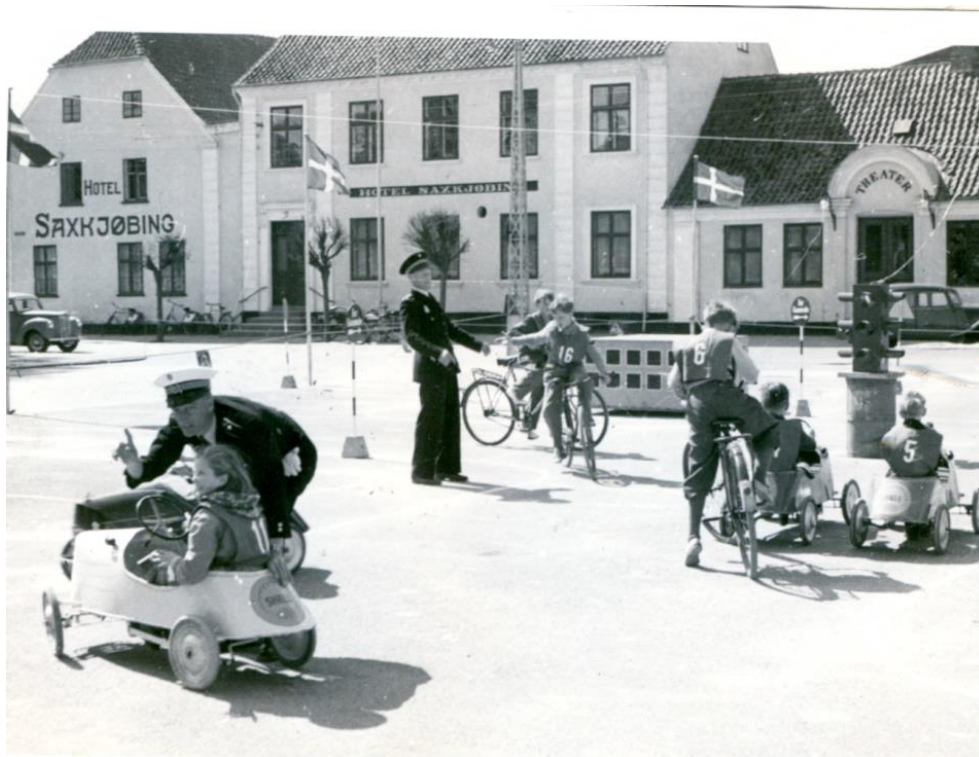
1200 skolebørn fra alle skoler i byen og oplandet skulle lære at færdes korrekt i trafikken under ledelse af politibetjent Starcke.

Samme år blev der indført fuld-stop skiltning i Sakskøbing. Færdselspolitiet skulle i samråd med politibetjent Starcke køre rundt i Sakskøbing og finde de rigtige steder.

Der blev ubetinget stop fra Orebyvej til Nykøbingvej og ligeledes ved Guldborgvejs udmunding i Nykøbingvej. Ganske kort tid efter forsvandt fuld-stop skiltet ved Orebyvej igen og blev erstattet af en helle.

I november samme år skiftede Sakskøbing politi motorcyklen ud med en gruppevogn, den lignede et salatfad med plads til 8 personer. Den var udstyret med blinkende lanterner og babu-horn. Tophastigheden var 125 km i timen og vognen var en Ford 1939.

I 1954 var der igen cyklistprøve for Sakskøbing, Rørbæk og Oreby skoler under politibetjent Starckes ledelse. Børnene var blevet betydelig bedre i trafikken og langt flere bestod prøven.

Færdselsdag på Torvet

Nytårsaften 1954-55 skete der et hustrudrab i byen. Det var smed Amandus Funck, der dræbte sin hustru med et strygejern.

Hele politistyrken blev indsat og en større eftersøgning gik i gang i havnen og i skovene i omegnen, men først den 6. januar fandt man Amandus Funck druknet i Sakskøbing havn ved BP-anlægget. Det var en af CF-kolonnens folk, der fandt ham.

Eftersøgning af Funck i omegnens skove

I april 1955 blev der lavet en fodgængerovergang i den stærkt befærdede Vestergade. Det var den lokale repræsentant for Rådet for større færdsels-sikkerhed, betjent Starcke, der havde udkastet ideen til fodgængerovergangen, men han kunne ikke selv overvære udførelsen af sin ide, da han på det tidspunkt vikarierede i Nysted.

Samme år kørte kong Frederik IX fra politiet på vej til Nysted. Politibilen, ført af betjent Starcke, kørte med 120 km/t foran kongen og man mente, at det var sådan, kongen ønskede det, men det varede ikke længe før den blå Bentley overhalede med 140 km/t. Der kunne politiets Ford Taunus ikke være med.

April 1957 blev politibetjentene Lorentz Starcke og K. Rasmussen udnævnt til overbetjente af 2. grad. Starcke blev også det år valgt ind i tropsrådet for

Prinsesse Margrethes Trop, hvor der var over 100 pigespejdere. Han sad i rådet til 1963.

I 1958 udtalte overbetjent Starcke, at der tilsyneladende var flere spritbiler og, at bilerne kørte med alt for stor hastighed igennem byens gader, især i Vestergade og Brogade.

I 1960 ønskede politiet i Sakskøbing bedre afmærkning af Lollandsbanens bomme i Våbensted. Overbetjent Starcke med flere foreslog, at hver bom blev afmærket med dobbelte lys.

I 1963 havde ukendte personer, formentlig svenskere, forøvet indbrud og overfaldet slagtermester Kaj Jacobsen, Nykøbingvej 14. Han var kommet og havde overrasket dem. De pågældende havde så overfaldet slagtermesteren og var derefter flygtet.

Den ene gerningsmand havde et frisk sår i hovedet fremkaldt af slag fra et koben, som slagtermesteren havde taget fra en af mændene.

Politiassistent Mathiesen tilkaldte assistance fra overbetjentene, Rasmussen og Starcke, der begge havde fri den dag. Starcke brugte sin private bil i den eftersøgning, der nu begyndte på Guldborgvej og Orebyvej. Kl. 21.30 blev de to svenskere anholdt og bragt til politistationen, hvor de begge tilstod indbruddet.

Politiassistent H. Mathiesen udtalte, at begge de to betjente havde udvist god vilje og foretaget en meget hurtig udrykning på deres fridag og anmodede derfor om, at begge blev indstillet til en dusør.

Overbetjentene Starcke og Jonassen undersøger en pistol

I 1964 var overbetjent Lorentz Starcke udkommanderet til København, hvor han var på vagt under besøget af den russiske præsident Khrushchev.

I 1967 under fiskeri fra broen over åen i Holmeskoven, blev der fundet nogle geværpatroner. Det blev omgående meldt til politiet, hvorefter undersøgelsen blev foretaget af overbetjent Starcke og kriminaloverbetjent Jørgen Smed. Det var ingen let opgave, de var kommet på, så man søgte hjælp hos Falck-Zonen i Sakskøbing. En kranvogn ankom og i første omgang forsøgte man sig med en skovl på et langt skaft, men det var ingen god løsning. Så sænkede man en stige ned i vandet, hvorefter Starcke gik ned i det mørke, uhumske vand, og med de bare næver rodede han rundt på bunden. Han fandt den ene håndfuld patroner efter den anden, i alt blev det til ca. 300 stykker. Senere blev hærkommandoen tilkaldt for at samle de sidste op. Man mente, at det var en, der havde haft patronerne liggende fra krigens tid, og for at komme af med dem havde vedkommende smidt dem i åen, hvor de ikke havde ligget over 1½ år.

Nytårsaften 1967-68.

To Sakskøbingbetjente afvæbner en pistolmand.

Optakten til den dramatiske hændelse var, at to brødre på 17 og 19 år var kommet op at slås, hvorunder den yngste bror overfaldt den ældre med en kniv. Storebroderen henvendte sig på centralen i Døllefjelde smurt ind i blod og råbte, at hans bror havde stukket ham med en kniv. Centralbestyrelsen slog omgående alarm til politiet i Sakskøbing og redningskorpset. En ambulance kørte den 19årige til Centralsygehuset i Nykøbing F.

Her viste det sig, at han overhovedet ingen knivstik havde, når blodet blev vasket af, så han blev sendt hjem.

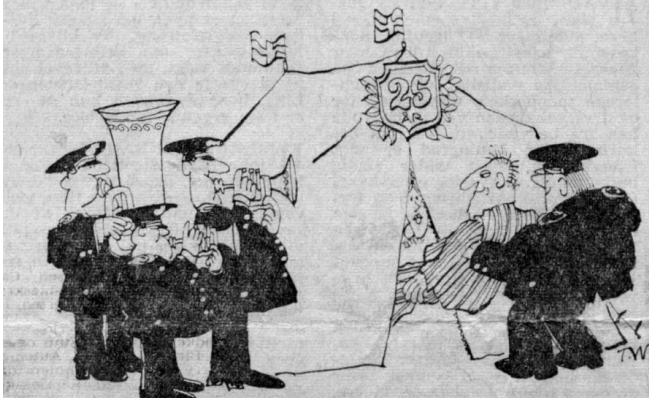
I mellemtiden tog overbetjentene Jonassen og Starcke til Døllefjelde for at afhøre den 17årige. Da de ankom til huset, kunne de se, at der var lys i stuen. De gik igennem den åbne hoveddør, hvorefter de blev holdt op med en pistol.

”Han pegede på os, men sagde ikke noget”, siger betjentene. Derefter tog det kun få sekunder at afvæbne pistolmanden. Starcke hentede sig et hævet håndled og Jonassen en hævet tommelfinger.

Revolvermanden kom med på politistationen til afhøring. Her viste det sig, at pistolen var en udboret startpistol, og den var prøvet ladet med en riffelpatron, så pistolen kunne under ingen omstændigheder have skudt, men det vidste politifolkene først bagefter.

Overbetjent undslap ikke

Kolleger sporede ham på sølvbryllupsdagen

Tegning af Tom Wikborg

Overbetjent L. Starcke, Sakskøbing, har nu også lært, at det er svært at gemme sig for politiet. Sammen med sin hustru og ægteparrets to børn drog han af sted på campingtur til Bornholm for her at fejre sølvbryllup i stilhed.

Politikollegerne i Sakskøbing fik imidlertid assistance af politiet på Bornholm, så man på den måde fandt frem til sølvbrudeparret på en campingplads ved Neksø. På selve dagen blev familien i teltet vækket af hornmusik. Æresport var også etableret, hvorefter sølvbrudeparret måtte give de bornholmske politikolleger og samtlige naboer på campingpladsen sølvbryllupskaffe.

I 1969 den 4. juli havde ægteparret Starcke sølvbryllup, men der skulle ikke holdes noget, så de gemte sig på Bornholm. Men det mente arbejdskollegerne ikke, de henvendte sig til politiet på Bornholm.

Familien Starcke ved deres telt på Bornholm

I 1972 var der rigtig mange krybskytter i Sakskøbing politikreds, og de var en meget stor plage for dem, der udlejede jagten og for jægerne. Politiet blev indsat.

På patrulje i Grænge skovene.

Kviejagt ved Krenkerup 1972.

Og så på kviejagt

Saskøbing politis kviejagt kulminerede i går, da tre røde, løsgående kvier blev fanget i i en kreaturfold ved Krenkerup efter at dyrlæge J. Foersom var kommet på skudhold ved at søge dækning bag en flok brogede kreaturer og affyrede de bedøven- de pile. På det andet billede ses overbetjent L. Starcke og gdr. Poul Jeppesen, der leder et af de »anskudte« dyr ud af indhegningen, hvor dramaet fandt sted. -

Se Saskøbing-rubrikken.

Børnene Annie, Lene og Hugo fortæller om deres far.

Han fortalte, at de værste opgaver var, når de skulle underrette pårørende om ulykker med dødsfald, især når det var deres børn, der var omkommet.

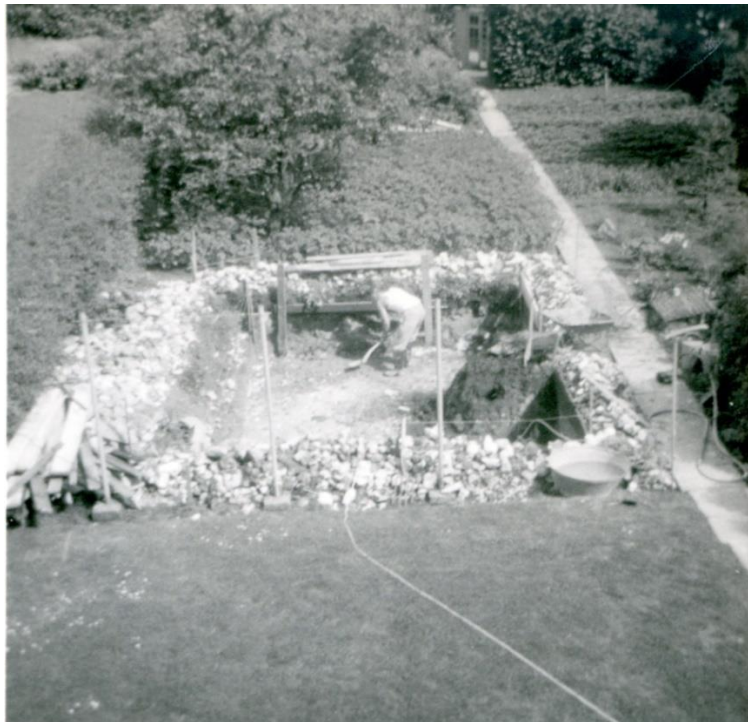
Når politiet kørte natpaltrulje skete det af og til, at de kørte deres arrestant uden for deres område, så nabostationen kunne få noget at arbejde med, men det samme trick brugte Maribo.

Havde han været ude til en ulykke om natten, skete det, at han tog de implicerede med hjem og gav dem en seng at sove i og morgenmad.

Jeg husker, at det mest var tyske familier, vi fik på besøg. Næste morgen når alt åbnede, tog de så videre.

Når det blev ferietid, gik han altid i gang med planlægning af ferieruten i god tid. Det samme skete med vores telt. Vi startede 5 personer i et lille telt, så kom der et slags fortelt på, så et sidetelt og de sidste år var det et flot familietelt. Teltdugen købte han hos Daells, og så syede han telt i haven.

På et tidspunkt i 1968/69 gravede han ud til en stor svømmingpool i mors nyttehave. Året efter blev der lavet flot overbygning på denne oase, som vi havde meget glæde af. Der blev også senere lagt trægulv over vandet, så der kunne holdes fester der.

Udgravning til svømmingpool i haven på Maribovej

Familien Starcke april 1960 Lorentz, Else, Hugo, Annie og Lene

En ting, børnene husker fra deres barndom, er hans små kasser med kort, der blev brugt til præmiewhist, som blev holdt i Våbensted.

At han var fingernem, havde vi meget glæde af som børn. Når vi kom med ønsker, skulle han sove på det, og så gik han i gang med opgaven. Han havde også en fin drejebænk, hvor han lavede skåle, fade, og lysestager m.m.

Kort tid efter at have tjent politiet i 40 år gik han på pension den 31. juli 1983. Derefter var han retsbetjent i en hel del år.

I januar år 2000 flyttede de fra Maribovej 38 og til Møllehaven, og i 2002 mistede han sin hustru, Else.

Lorentz Starcke døde den 1. november 2003, 83 år gammel.

Mindevæggen på Møllehaven – fra mange oplevelser og ferier

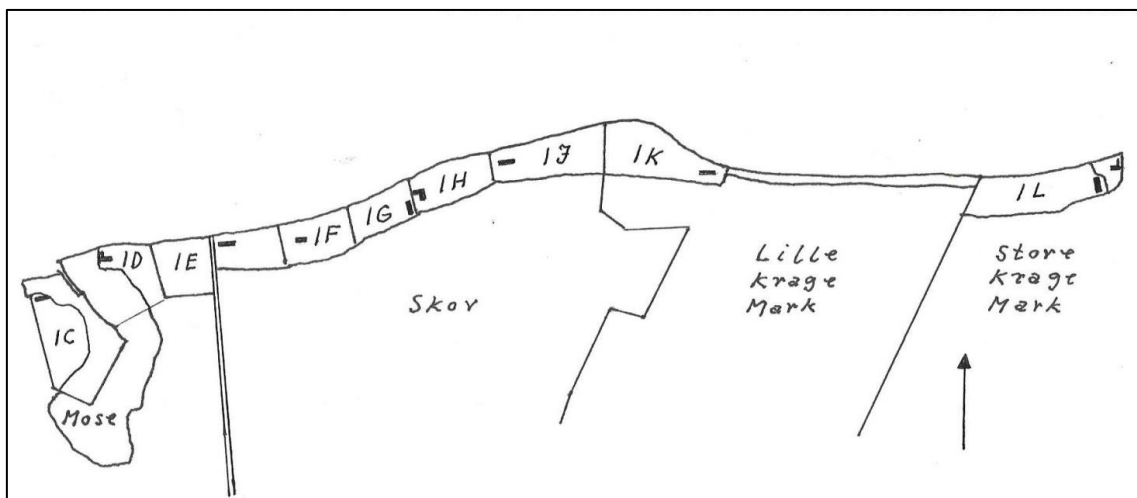
Erik Petersen

Kragevighusene

Våbensted sogn grænser op til Sakskøbing fjords udmunding. Her ligger Maltrupskov smukt langs fjorden. I den vestlige ende af skoven ligger Kragevig, som er en lille vig eller bugt på kysten.

Navnet Kragevig er et naturnavn sammensat af fuglenavnet krage og den vig, der er på kystlinjen.

Kragevighusene, som området blev kaldt, var en bebyggelse, der minder mest om en landsby. Selv om der boede mange familier her, var det ikke en landsby med selvstændigt ejerlav. Alle ejendommene hørte under Nielstrup gods. De havde samme matrikelnummer med forskellige bogstaver. De små husmandsbrug havde hver en lille jordlod på 1 til 2 tønder land. De lå langs kysten en i en lang række. Hvornår Kragevighusene er opstået, ved man ikke, men området er nævnt første gang i 1387. Det vil sige, at bebyggelsen i Kragevig er mere end 600 år gammel. Måske er Kragevighusene næsten lige så gammel som Nielstrup gods, som er fra 1200 tallet.

Kortet viser Kragevig, hvor alle parcellerne lå på stribe langs kysten, ca. 1808.

I året 1632 var her mindst 3 gadehuse. Det er et hus med kun en kålhav. Det er først senere, der bliver lagt mere jord til. Sidste halvdel af 1600-tallet var der tillagt jord til hver af ejendommene.

I perioden 1664 til år 1800 var der 12 huse, der var beboet i Kragevig. I 1850 var der 11 ejendomme med 64 personer, som var fordelt på 18 familier. I 1800-tallet begyndte de at lægge jorden sammen på nogle af parceller-

ne efterhånden som, der blev færre antal huse. Efter 1850 begyndte godset at leje husene ud i stedet for at fæste dem ud. Husene blev aldrig solgt til selvejer brug. De forblev under Nielstrup, selv om de fleste gårde og husmandssteder under Nielstrup gods overgik til selvejer efter 1850.

På hver parcel boede der mindst en familie. En typisk husmandsbolig var et lille, aflangt, stråtækket bindingsværkshus med lerklinede vægge. Beboelsen var i den ene ende af huset og bestod af et køkken med åbent ildsted, en stue og et eller to små kamre. I midten af huset var der en lille lo, der kunne bruges til forskellig ting. I den anden ende havde de deres få husdyr. Da der ikke hørte så meget jord til, så familien kunne leve af det, var manden nødt til at have en bibeskæftigelse ved siden af, f. eks. som daglejer på Nielstrup eller som skovarbejder.

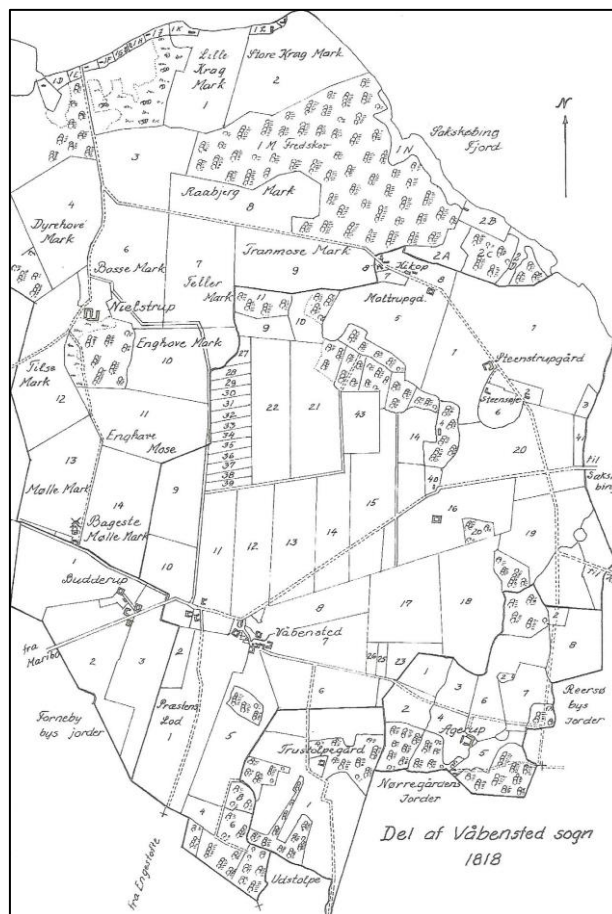
Hus i Kragevig kaldet Syndflodens hus
foto fra 15 maj. 1921

Der var mange forskellige håndværk repræsenteret her. Mest almindelig bibeskæftigelse var væveri, tømrer, rebslager, tøffel- og træskomager. Der var en ladefoged på Nielstrup, en skovfoged, og en færgemand til at sejle imellem Kragevig og Oreby havn. Det var der brug for på grund af den lange vej udenom. Her var der mulighed for at tjene lidt ved at sejle folk eller varer over fjorden. Den mest almindelige form for transport i gamle

dage var på gâben. Der var kun enkelte af husmændene, der havde en hest. De andre lånte sig frem.

I nogen af ejendommene har der boet op til tre familier i perioder. Det var ikke ualmindeligt, at der boede en husmand med kone og børn, en inderfamilie med børn og en aftægtsenke-mand eller kone. Sidstnævnte var som regel den forrige fæster. Det er utroligt, at 10 til 12 personer har kunnet være i de små huse. Det var ikke ualmindeligt, at husmandsbørn kom ud at tjene, når de var 10-12 år. Det kunne der være flere årsager til. Ikke så meget på grund af pladsmangel, men nok mest af økonomiske grunde. Der var meget lidt at gøre godt med i en husmandsfamilie før i tiden.

I 1880 var der 8 huse. I 1900 var der 5 huse. I 1916 til 1930 var der 4 huse tilbage, hvoraf de tre husmænd var beskæftiget med skovarbejde. I 1940 var der kun et hus tilbage. Det er matrikel 1e. Det er til gengæld istandsat og bevaret. I dag bruges huset til jagthytte. En gang i 1940'erne blev der plantet egetræer på hele området.

Del af Våbensted sogn 1818 - øverst Kragevig-parcellerne

I dag er der kun spor af den forsvundne landsby. Hvis man går en tur hen af den gamle skovvej især om foråret, kan der ses krokus, vintergækker og påskeliljer ved nogle af de steder, hvor husene har ligget. Der er også steder, hvor der er mange brændenælder. Det er der, hvor husmanden har haft sin hønsegård, eller hvor hans mødding lå. I et af husene har der været en støbt grund under, som ikke er fjernet helt. Det er det eneste spor, der i dag er tilbage efter Kragevighusene, bortset fra det ene hus, der er bevaret.

Fæstekontrakterne var en lang remse af krav til fæsteren. Der var et enkelt punkt, hvor fæsteren havde et gode. Det var, hvis konen eller manden blev enke eller fæsteren var blevet gammel og svagelig og ikke kunne passe sine forpligtelser længere. Da havde de ret til at blive boende på ejendommen på livstid. Det var den sociale tryghed, godserne gav. Men godset slap nemt fra det ved at overlade problemerne til de næste fæstere, som ikke blev spurgt, om de ville have forgængerens boende. Det var en betingelse for at fæste ejendommen.

Det kunne også være, at det var mangel på boliger. Så fik fæsteren besked fra godset om, at have en indsidderfamilie boende. Det var således ikke muligt for fæsteren at leje ud til en familie for at få lidt lejeindtægt, hvis han havde lyst til det - ikke uden godsets godkendelse.

Et tilfældigt fæstebrev

Afskrift af et tilfældigt fæstebrev på et hus i Kragevig, hvor husmand Hans Laursen fæster en ruin af et hus og selv skal bygge det op, så det kan bruges til bolig for ham og hans familie. Godt nok får han stillet nogle materialer til rådighed, men det er sikkert ikke nok. Hvad med søm, som var kostbart dengang. Hvert enkelt søm blev håndmedet hos den lokale smed og blev købt stykvis. Hvad med fastgørelse af halmen på tagstrøerne. Men det er og bliver, hvad godset skønner, der skal bruges og så færdig med det. Fæstebrevet her er forenklet lidt og gjort mere læsevenligt.

Fæstebrev for Hans Laursen

Jeg Jacob Flint til Nielstrup hans Kongeli: Maist: Cammerråd gør vitterlig at jeg haver sted og fæste, som jeg hermed steder og fæster Hans Laursen født i Kraarup. Det firefags hus jeg lader sette ved Kragevig marks led på Ene merket, og dertil leveres ham sten til skorsten, breder til loft og dører, samt lægter og halm til tag, som han selv forsværlig i standsetter og vedlige holder, tillige med vænget derved. 30 fagne lægter og 16 fagne breder foruden huspladsen som han første gang udfører gierdsel (indhegning af kålhaven). Af huset svares årlig en ugedag hertil gården, og fire mark hjælpe-

skat, samt det ordinære hoveri med andre husmænd i høsten og gødskningen (udkørsel af staldgødning på markerne) tider forrettes. Så og imod han nyder årlig fri ud i græsning i Dyrehaven en ko passer han på ledet, at ingen ufred ud i Kragevig marker indkommer, eller anden skovskade, af der forbifarende forårsages, og over alt sit egen kre holder på Kraarup skov, som aldeles ingen skade derved tilføjes ud i mine enemarker; Hvilket hus Hans Laursen tiltræder førstkommende Påske, og fra den tid svare som meldt er: -

Han må nyde bruge og sin livstid ud i fæste beholde så længe han deraf rigtig til rette tider svare og forretter hvad han bør, huset altid i god stand at holde. Mig som sit herskab med fuldmægtig være hørig og lydig, så og retter sig efter hans Kongel: Maits: allernådigste lov og forordninger eller at have dette sit fæste som han betaler med 10 rigsdaler forud. –

Nielstrup d: 24. september 1745

J Flint

Bent Jensen

Skifte efter Jens Jensen Snedker

i Kragevig 1758.

Hvordan levede en husmandsfamilie i midten af 1700-tallet i Kragevig. Det findes bedst ved at studere et skifte efter en af husmændene. Når en mand eller hans kone døde, blev der lavet et skifte. Det vil sige, hvis der var noget af værdi i boet at skrive om. Der er kun lavet skifteopgørelse på ca. en tredjedel af husmænd eller deres ægtefæller. Men dem, der er skifte på, er der til gengæld lavet en meget udførlig optælling hos, hvor alt løsøre blev opgjort i værdi, og her er der gået ned til de mindste genstande, som i dag ingen værdi har. Vi skal tænke på, at den gang blev intet smidt væk.

Skifte efter husmand og snedker Jens Jensen, der døde i december 1757, er her skrevet i en forkortet gengivelse:

I år 1758 den 2 januar blev der foretaget skifte efter afdøde Jens Jensen snedker. Der efter lader enken Anna Kirstine Jørgensdatter på den ene side og hans efterladte børn af første ægteskab med Else Laursdatter, som er Jens Jensen snedker og husmand i Kragevig, Rasmus Jensen husmand i Kraarup Skovhus, Anna Maria Jensdatter gift med gårdmand Jørgen Rasmussen i Kraarup, Hedvig Jensdatter gift med Hans Sømod tjenende ved Nielstrup, Karen Jensdatter gift med gårdmand Cornelius Nielsen i Kraarup og Chatharina Jensdatter gift med Johan Christensen i Våbensted. Børn i andet ægteskab med efterladte enke, Jan Jensen 13 år, Jacob Jensen 6 år.

Herefter optælling af løsøre.

I stuen	Rd.	mark	sk.
1 bord i ask på fod med en skuffe under	-	4	-
1 gammel bænkekiste	-	-	-
1 gammel fyrbænk	-	1	-
Et hængeskab uden lås	-	1	8
Et højt ege madskab med rum	1	4	-
Et lille fyr bord	-	-	8
1 gammel jern bilegger kakelovn	2	-	-
2 gamle træstole	-	1	-
Et spejl med brun ramme á	-	1	-
1 gammel stor messing lysestage á	-	-	6
2 Hollandske stenfade	-	-	10
1 lille taburet	-	-	4
Et ege sængested	1	-	-
3 stk. hvergarn omhæng og en kappe	-	2	-
1 gammel linned underdyne	-	2	-

1 hvergarns dito	-	3	-
1 brunstribet linned hoveddyne	-	1	8
1 lille grøn og rødstribet olmersdug hovedpude	-	-	12
1 blåstribet olmerdugs overdyne	-	4	-
1 par blågarns lagner	-	3	-
I kammeret			
Et gammelt sengested	-	-	2
1 gammel hvid linned underdyne	-	1	8
1 hvergarns hoveddyne	-	-	8
1 rød og grønstribet olmersdugs overdyne	-	2	-
Et par gammel blågarns lagner	-	1	-
Et lille gammel bøg madskab	-	2	-
1 ege øl halvtønde	-	-	8
Et lille skrin uden lås og hængsler	-	-	8
I køkkenet			
1 lille kobberkedel	1	2	-
1 stor jerngryde med greb og 1 lille dito	-	3	8
Et gammelt bæger	-	-	4
Et gammelt korn sold á 4 sk. et gammel dristetrug á 2 sk. er	-	-	6
1 gammel håndkværn med tilbehør	-	2	-
Et lille gammelt degnetrug	-	-	8
1 Jern kedelskrog i skorstenen, á 8 sk. 1 ildtang á 2 sk.	-	-	10
1 lille gammel balje á 4 sk. 1 gammel halvtønde á 2 sk. er	-	-	6
2 gamle ege mælkebøtter á 4 sk. 1 mælke kande á 4 sk. er	-	-	8
Værktøj			
1 syld: økse á 10 sk. 1 lille telløkse á. 6 sk. 2 spigerbor á 2 sk. er	-	1	4
1 lægtenaver, 1 sættenaver, 1 rubanker á 4 sk. er	-	-	12
1 skruphøvl, 2 slettehøvle, 1 carnishøvl á 2 sk. er	-	-	8
1 holdhage, 1 gammel buesav á 8 sk.	-	1	-
Bæster			
1 blågrå hest 10 år gammel	2	4	-
Kvæg			
1 brun flakket ko 15 år gammel	4	-	-
1 blå flakket ko 9 år gammel	4	-	-
Får			
4 stk. får á 4 m. er	2	4	-
Svin			
4 stk. unggrise á 2 m. er	1	2	-
Gæs			
3 stk. gæs og 1 gase á 1 m. er	-	4	-
Høns			
2 stk høns á 8 sk. er	-	1	-
Sterfboets fulde indtægt			
	30 rd.	1 m.	4 sk.

Derefter anføres sterfboets udgift og besværig.

1) Husets brøstfældighed,			
stuehuset består af 7 fag, kunne istandsættes for	4	4	-
Et udhus på 6 fag, kunne istandsættes for	3	-	-
2) Bortskyld gæld, angav enken have lånt af stedatteren			
Hedvig Jensdatter	2	4	-
Til Creinhof Junior købmand i Sakskøbing, for vare	1	1	-
3) Til mandens begravelse angav enken at have kostet	6	-	-
Enken fordrede væderlag til sin begravelse	6	-	-
4) Skiftets omkostninger, 1 ark stemplet papir til skiftebrevet	0	3	-
Skifte og skriver salær, skiftebrev at renskrive og protocullere			
på 4 ark	2	-	-
Tinglysning af skifte, ved Nielstrup Birketings ret	-	1	6
Vurderingsmændene for deres arbejde i 2 dage, á 8 skilling	-	2	-
Sterfboets udgift	26 rd.	3 m.	6 sk
Boets overskud i alt til deling imellem enken og hendes 2 børn	3 rd.	3 m.	14sk
Hvorafter enken Anna Kirstine Jørgensdatter får det halve	1	4	15
Sønnen Jan Jensen 1 broder lod	-	5	7½
Sønnen Jacob Jensen 1 broder lod	-	5	7½

Den salige mands børn fra første ægteskab afstår fra at arve.

Skiftet er underskrevet sluttet den 9 februar 1758

Bent Jensen

Revolverattentat i Sakskøbing

Løjtnant von Rosen skyder på isenkræmmer Meisner og sårer ham med 3 kugler

Skinsyge – sindssyge

Fru von Rosen forsvundet

Den stærke varme, der har hersket i den sidste tid, synes at have været farlig for adskillige svage hjerner. Derpå tyder en række af mærkelige voldshandlinger, hvorom der er meldt såvel her i landet som fra udlandet. Og fra dette synspunkt må vel også det mærkelige drama, der er udspillet i dag i Sakskøbing, ses.

Historien, der har vakt forståelig opsigt, så langt som den i dag er rygtedes, har, efter hvad der indtil nu foreligger, udviklet sig således:

Isenkræmmer Meisners butik i Vestergade

Attentatet

I formiddags mellem kl. 10 og 11 kom toldassistent, løjtnant C. F. von Rosen ind i isenkræmmer H. Meisners butik på Vestergade og bad om at få hr. Meisner i tale. Herom beretter hr. Meisner således til os:

”Hr. von Rosen spurgte, om han kunde komme til at tale med mig privat. Jeg gik med ham ind i kontoret, medens min kone og en handelsrejsende, med hvem jeg netop stod og handlede, forblev i butikken.

Kommen ind på kontoret, udbad von Rosen sig en forklaring om, hvorvidt jeg stod i forhold til hans kone. Herpå svarer jeg, at jeg ikke kendte von Rosens kone og havde aldrig talt med hende.

Løjtnanten afbryder mig nu med: ”Lad mig være fri for det vrøvl”, og opførte sig som rasende. Jeg sagde så til ham, at han måtte være gal, hvorpå han trak en revolver frem og sigtede på mig. Jeg sprang imidlertid ind på ham og greb ham om handledet, men ikke desto mindre lykkedes det von Rosen at affyre 3 á 4 skud mod mig, hvoraf et ramte i skulderen, et i maven og et i ryggen”.

Meisners kone og den handelsrejsende hørte skuddene og kom nu til, hvorefter von Rosen løb, idet han råbte: ”Han har bedraget mig!”

Så langt hr. Meisner. Der er endnu hertil at føje, at hr. von Rosen også fyrede på fru Meisner, der blev ramt i ansigtet af krudtslammet fra revolveren, da hun kom ind på kontoret.

Den gale løjtnant løb straks til politistationen og meldte sig selv, hvorefter han blev sat ind i arresten.

Den sårede købmand

blev straks efter attentatet taget under behandling af læge Nielsen, der fandt de to af kuglerne, nemlig dem, der havde ramt i skulderen og i maven. Derimod lykkedes det ikke at finde den tredje, der havde ramt i ryggen.

Hr. Meisner var ikke værre medtaget, end at han efter attentatet kunne ekspedere den handelsrejsende, der havde overværet det triste optrin, færdig, og han befinder sig stadig forholdsvis vel og vil næppe få videre mén af sine sår.

Løjtnant C. F. von Rosen

Grunden til attentatet

er angivet i von Rosens beskyldning mod hr. Meisner for at stå i forhold til Rosens hustru.

Denne beskyldning må afgjort anses for et foster af hr. von Rosens sygelige fantasi. Fru von Rosen er en meget hæderlig dame, yderst svagelig, og hun har været syg så godt som hele året. Det siges da heller ikke at have andet holdepunkt for sin mistanke, end at han i aftes har set hr. Meisner var gået igennem for at skyde genvej ned til havnen, hvor han har sin motorbåd liggende.

Når von Rosen af så intetsigende ting har konstrueret den mistanke, på hvilken han har skruet sig op til det farlige attentat, er der ingen tvivl om, at det skyldes, at

Rosen er sindssyg

og ganske sikkert har været det længe.

Han er, som man ved, af anset familie, men han har altid været noget svaghjernet og blev for resten i sine unge år – han er nu oppe i fyrrerne – opereret for en hjernesvulst. Siden har han jævnligt spillet en rolle både i Saks-købing og der udenfor som politiker mm. Men der har næppe været tvivl hos ret mange om, at han har været, hvad man kalder skør i hovedet.

Den i øvrigt ret uhyggelige historie synes for resten at skulle få et endnu mere uhyggeligt efterspil, idet

Fru von Rosen er forsvunden

Beboere i nærheden mener, at de i løbet af natten har hørt, at ægteparret Rosen har været uenige. Nogle mener at have hørt von Rosen prygle hustruen.

Hvor meget, der er sandt heraf, ved vi ikke. Men sikkert er det, at fru von Rosen i formiddags er set gå ud ad vejen ad Rørbæk til, og siden har hun trods ivrige eftersøgninger ikke været til at finde.

Von Rosen selv sidder i arresten. Han har endnu i eftermiddag ikke været i forhør, så der er ikke afsagt arrestordre over ham. Men sagen synes i øvrigt klar nok: Attentatet er gal mands værk, og von Rosen hører hjemme på en sindssygeanstalt, hvor han vel også vil blive anbragt.

Løjtnant von Rosen

vor gamle, evigunge ven fra Saks-købing er fritaget for straf for revolverattentatet. Han var utilregnelig i gerningsøjeblikket, hvad der ingen tvivl har været om, så for at få dette konstateret havde det ikke været nødvendigt at internere ham i Vordingborg.

For øvrigt har von Rosen haft det meget godt i sin trængselsperiode. Om dagen og for øvrigt også om aftenen tilbragte han sin tid med spadsereture i

Vordingborg eller i godt vennelag på hotellerne, og var han hjemme på anstalten tyrede han sin L'hombre med herredsfoged Strider og andre, der heller ikke var helt tossede.

Men vi ønsker von Rosen velkommen hjem; nu vil det atter lysne for det unge Højre her i stiftet.

Østlollands Folkeblad den 4. august 1910

Uddrag af elev-opskriftsbog

Husassistenternes Fagskole, maj-august 1931

1 uges madplan – 2 retter daglig, 4/7-11/7 1931

4 "	Kalvefrikando m/sovs, Kartoffl, Blod – Stikkels bærgrød.
6 "	Forloren Krasesuppe m/bagte Boller – Farseret Blomkål m/Tomatpure, Rundstykker.
7 "	Bankekød m/kartofler og Salat – Kærnemælks Koldskål.
8 "	Mannagrød m/smør, Saftvand – Stegt Rødspætte, Smørsovs.
9 "	Hønsekødsuppe m/bagte Boller og Kødboller – Høns i Kapers sovs med Horn og Snitter – Jordbær m/Fløde.
10 "	Sprængt Oksebryst m/Gemyse – Katrineblommekage.
11 "	Spidskålssuppe m/Kødboller og Kartoffler.
	Brødæggekage m/Syltetøj.

4. juli	Kalvefrikando m/sovs, kartofler, salat – Stikkelsbærgrød
6. juli	Forloren Krasesuppe m/bagte boller – Farseret blomkål m/tomatpure, Rundstykker
7. juli	Bankekød m/kartofler og salat – Kærnemælkskoldskål
8. juli	Mannagrød m/smør, saftvand – Stegt rødspætte, smørsovs
9. juli	Hønsekødsuppe m/bagte boller og kødboller – Høns i kapers sovs med horn og snitter - Jordbær m/fløde
10. juli	Sprængt oksebryst m/gemyse – Katrineblommekage
11. juli	Spidskålssuppe m/kødboller og kartofler – Brødæggekage m/syltetøj

Prøvemiddag den 27/7 1931

Mandag 27. Hønseskødsuppe med bagte boller og urter.
Høns i kaperssovs og snitter. Enlig selv.
Fiske i Beignet med tatarsmør og Horn.
Sportskage. (Cornet).

Hønseskødsuppe m/bagte boller og urter
Høns i kaperssovs og snitter
Fisk i beignet med tatarsmør og horn
Sportskage

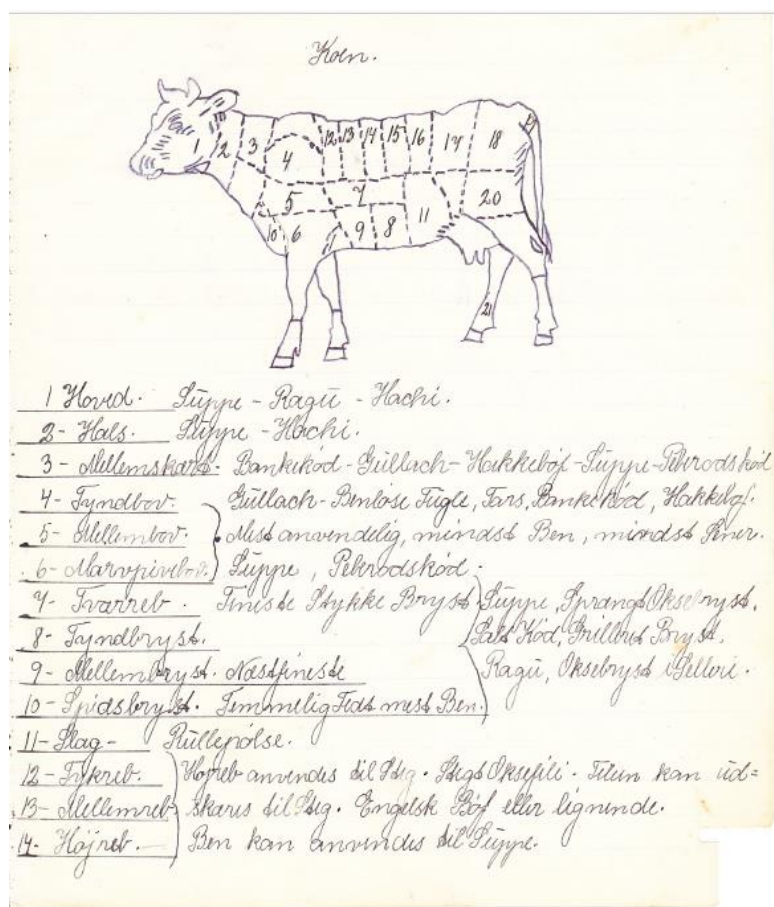
Rengøring af fisk

Rengøring af Fisk.
Fisken befries for Slim ved Skrabning fra Hoved til Hale og for Skæl ved Skrabning fra Hale til Hoved. Finnerne klippes af, Fisken skæres op ned forbi Galleåbningen. Indvoldene tages forsigtig ud at Galleblæren ikke gaar i Stykker. Fisken lægges derefter i koldt Vand, vaskes og børstes indvendig til den er ganske hvid.

Fisken befries for slim ved skrabning fra hoved til hale og for skæl ved skrabning fra hale til hoved. Finnerne klippes af, fisken skæres op ned forbi galleåbningen. Indvoldene tages forsigtig ud at galleblæren ikke går i stykker. Fisken lægges derefter i koldt vand, vaskes og børstes indvendig til den er ganske hvid.

Koen

1 – Hoved	Suppe – Ragù – Hachi
2 – Hals	Suppe – Hachi
3 – Mellemstkaft	Bankekød – Gullach – Hakkebøf – Suppe – Peberrods-kød
4 – Tyndbov	Gullach – Benløse fugle – Fars – Bankekød – Hakkebøf
5 – Mellembov	Mest anvendelig, mindst ben, mindst sener
6 – Marvpivebov	Suppe – Peberrods-kød
7 – Tværreb	Fineste stykke Bryst Suppe – Sprængt Oksebryst -
8 – Tyndbryst	Salt kød – Grilleret bryst
9 – Mellembryst	Næstfineste Ragù – Oksebryst i Salleri
10 – Spidsbryst	Temmelig fedt mest ben
11 – Slag	Rullepølse
12 – Tykreb	Højreb anvendes til steg – Stegt oksefilet. Fileten
13 – Mellemreb	kan udskæres til steg. Engelsk bøf eller lignende.
14 – Højreb	Ben kan anvendes til suppe

15- Tyndsteg }
 16- Mørbradsteg } 2 fine Stege.
 17- Tyksteg - Stor Steg Billigere end Mørbradsteg.
 18- Halestykke - Suppe - Ragu - Bankekød o.l.
 19- Hale Oksehalesuppe.
 20 - Lår - Deles i.
 Yderlår og Lårtunge - Salt Kød - Røget Kød Spegepølse -
 Inderlår og Klump - Skært Kød - Engelsk Bøf Bøf à la Mode -
 Forlorne Fugle o.l.
 21 - Skank - Suppe - Kød til Hachi - Kødgratin o.l.

15 - Tyndsteg

16 - Mørbradsteg 2 fine stege

17 - Tyksteg Stor steg - billigere end Mørbradsteg.

18 - Halestykke Suppe - Ragu - Bankekød o.l.

19 - Hale Oksehalesuppe

20 - Lår deles i

Yderlår og Lårtunge, Salt kød - røget kød spegepølse

Inderlår og Klump - Skært kød - Engelsk bøf - Bøf à la Mode

Forlorne fugle o.l.

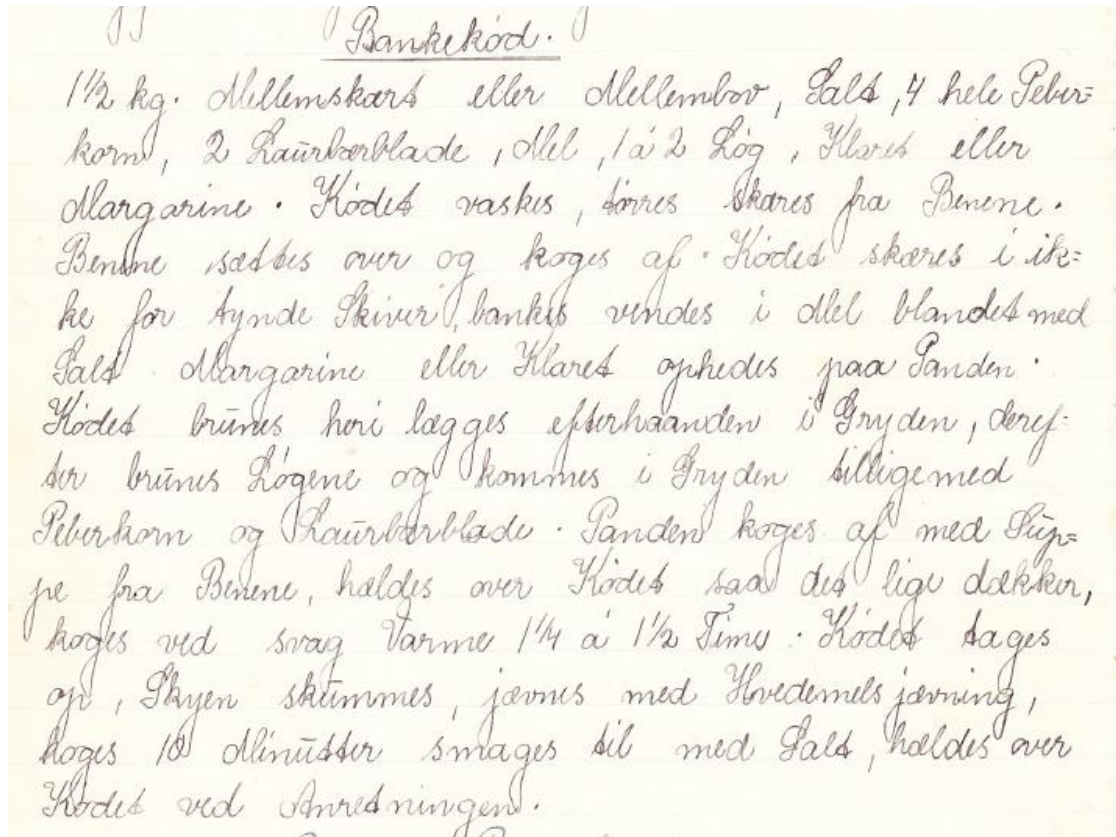
21 - Skank Suppe Kød til Hachi - Kødgratin o.l.

Remoulade

Remoulade.
 Mayonnaise af 2 æggeblommer, 3 dl olie, 2 spskf. stivpisket fløde, 2 spskf. grovhakket kapers eller pickles i sennep, lidt citronsaft, salt, lidt sukker, mayonnaisen røres tilsættes de forskellige krydderier, lige før anretningen tilsættes den stivpiskede fløde, serveres til forskellige fiskeretter eller anvendes til smørrebrød.

Mayonnaise af 2 æggeblommer, 3 dl olie, 2 spskf. stivpisket fløde, 2 spskf. Grovhakket kapers eller pickles i sennep, lidt citronsaft, salt, lidt sukker. Mayonnaisen røres tilsættes de forskellige krydderier, lige før anretningen tilsættes den stivpiskede fløde, serveres til forskellige fiskeretter eller anvendes til smørrebrød.

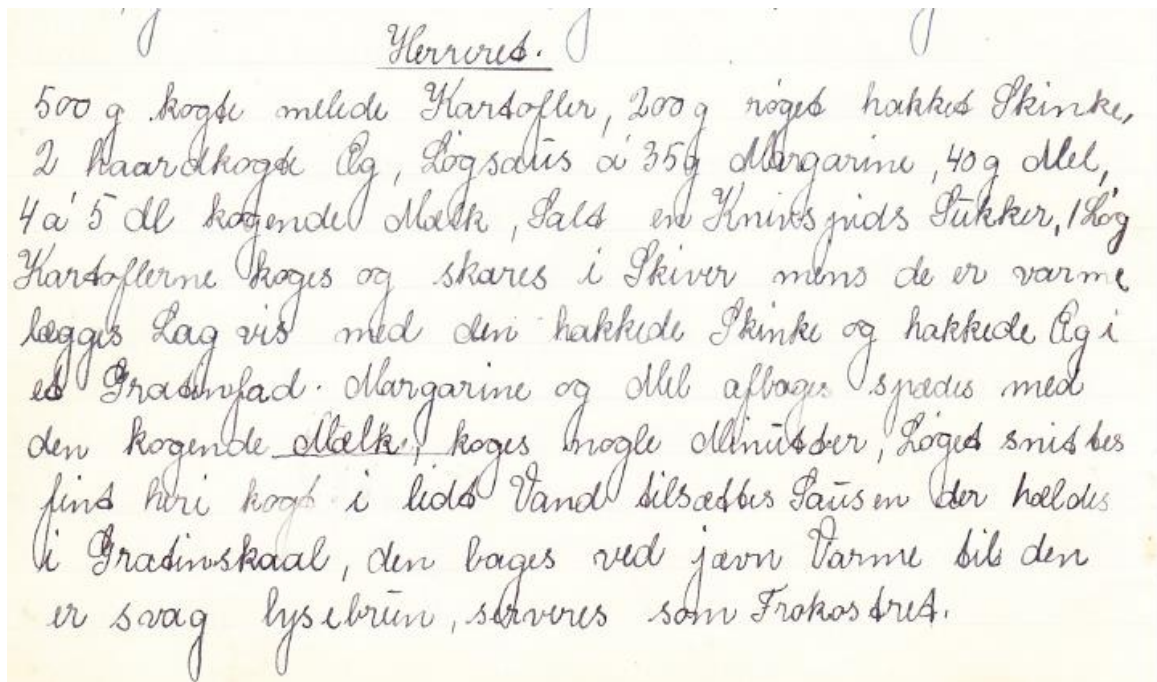
Bankekød

1½ kg mellem-skært eller mellem-bov, salt, 4 hele peberkorn, 2 laurbærblade, mel, 1 á 2 løg, klaret eller margarine. Kødet vaskes, tørres, skæres fra benene. Benene sættes over og koges af. Kødet skæres i ikke for tynde skiver, bankes, vendes i mel blandet med salt. Margarine eller klaret ophedes på panden, kødet brunes heri lægges efterhånden i gryden, derefter brunes løgene og kommes i gryden tillige med peberkorn og laurbærblade. Panden koges af med suppe fra benene, hældes over kødet så det lige dækker, koges ved svag varme 1¼ á 1½ time. Kødet tages op, skyen skummes, jævnes med hvedemelsjævning, koges 10 minutter smages til med salt, hældes over kødet ved anretningen.

Herreret

500 g kogte melede kartofler, 200 g røget hakket skinke, 2 hårdkogte æg, løgsovs á 35 g margarine, 40 g mel, 4 á 5 dl kogende mælk, salt, en knivspids sukker, 1 løg. Kartofflerne koges og skæres i skiver mens de er varme, lægges lagvis med den hakkede skinke og hakkede æg i et gratinfad. Margarine og mel afbages, spædes med den kogende mælk, koges i nogle minutter, løget snittes fint heri kogt i lidt vand, tilsættes sovsen, der hældes i gratinfadet, den bages ved jævn varme til den er svagt lysebrun, serveres som frokostret.

Mandagssteg

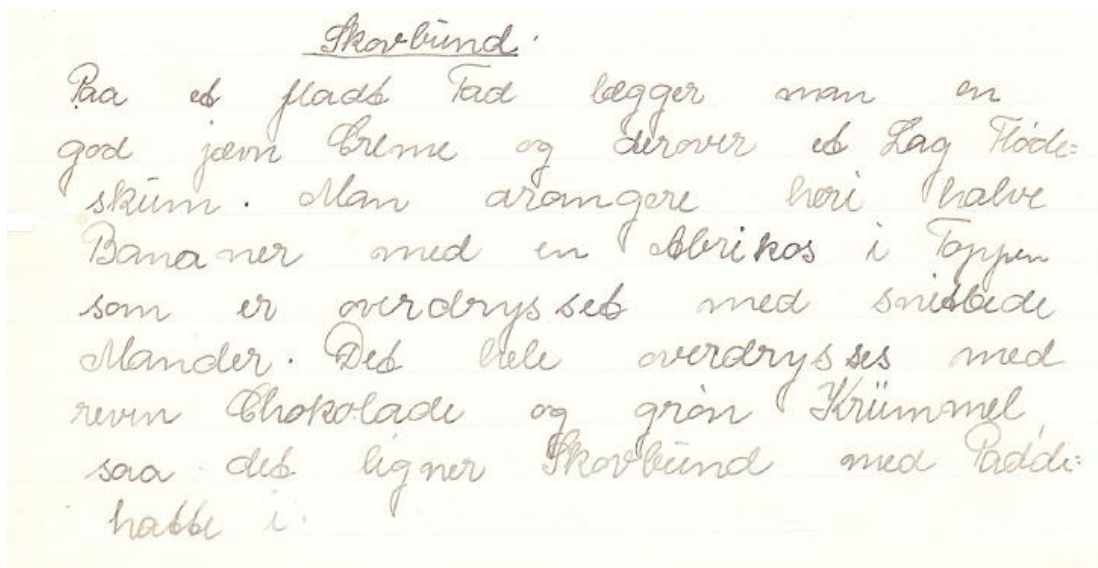
Mandagssteg.
1 Rest af Steg, 25 g Margarine, 30 g Mel, ca. 3 dl Suppe eller Sky, Salt, Peber, lidt engelsk Saus, Soya, Asier, Kartoffelmos af $\frac{1}{2}$ kg Kartoffler, lidt Æg, Rasp. På et Fad lægges et lag afskåret Steg. Margarine og Mel afbages spædes med Skyen. Tilsættes de forskellige Krydderier. Asier skæres i Strimler og kommes i, hældes over Kødets, det hele smøres over med et tykt Lag Kartoffelmos. Resten af Kartoffelmosen bruges til Pynt, det hele smøres over med Æg drysses med Rasp, bages i Ovnen ved jævn Varme ca. 20 Minutter.
I stedet for Fad kan anvendes Gratin-skål, men skal så bages lidt længere.

1 rest af steg, 25 g margarine, 30 g mel, ca. 3 dl suppe eller sky, salt, peber, lidt engelsk sovs, soya, asier, kartoffelmos af $\frac{1}{2}$ kg kartofler, lidt æg, rasp. På et fad lægges et lag afskåret steg. Margarine og mel afbages, spædes med skyen, tilsættes de forskellige krydderier, asier skæres i strimler og kommes i, hældes over kødet, det hele smøres over med et tykt lag kartoffelmos. Resten af kartoffelmosen bruges til pynt, det hele smøres over med æg, drysses med rasp, bages i ovnen ved jævn varme ca. 20 minutter. I stedet for fad kan anvendes gratinskål, men skal så bages lidt længere.

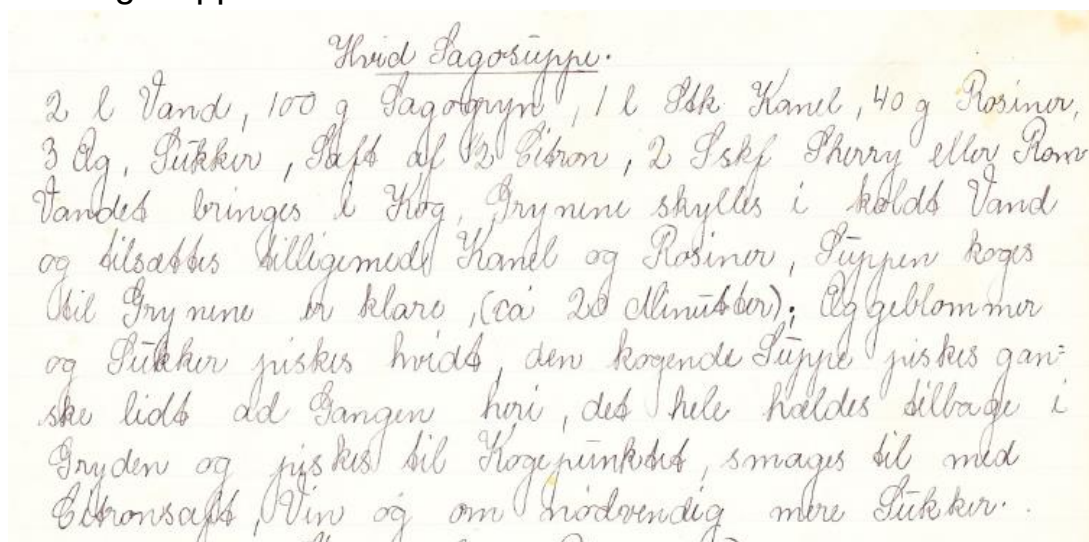

Skovbund

På et fladt fad lægger man en god jævn creme og derover et lag flødeskum. Man arrangerer heri halve bananer med en abrikos i toppen, som er overdrysses med snittede mandler. Det hele overdrysses med reven chokolade og grønt krymmel, så det ligner skovbund med paddehatte i.

Hvid sagesuppe

2 l vand, 100 g sagogryn, 1 stk. kanel, 40 g rosiner, 3 æg, sukker, saft af 2 citroner, 2 spskf. sherry eller rom. Vandet bringes i kog, grynene skylles i koldt vand og tilsættes tilligemed kanel og rosiner. Suppen koges til grynene er klare (ca. 20 minutter). Æggeblommer og sukker piskes hvidt, den kogende suppe piskes ganske lidt ad gangen heri, det hele hældes tilbage i

gryden og piskes til kogepunktet, smages til med citronsaft, vin og om nødvendig mere sukker.

Kærnemælkskoldskål

Kærnemælkskoldskål.
1½ l Kærnemælk, ½ l sødmælk, 80 g Melis, 20 g søde Mand-
ler, ½ St. Vanille eller 2 Tvebakker, 1 lille Stk. Citronskal, 2 dl
Piskefløde. Den søde mælk koges nogle minutter med Va-
nille og Citronskal, naar den er fuldstændig kold
sies den hældes i Kærnemælk tilsammen med Sukker og de
skoldede snittede mandler, stilles paa Is, Flødeskum
hældes over ved Anretningen, små Tvebakker serveres
til.

1½ l kærnemælk, ½ l sødmælk, 80 g melis, 20 g søde mandler, ½ st. vanil-
je, 1 lille stk. citronskal, 2 dl piskefløde. Den søde mælk koges nogle mi-
nutter med vanilje og citronskal, når den er fuldstændig kold sies den, hæl-
des i kærnemælk tillige med sukker og de skoldede snittede mandler, stilles
på is, flødeskum hældes over ved anretningen, små tvebakker serveres til.

Brødbudding

1) Brødbudding.
125 g Franskrød, $2\frac{1}{2}$ dl. Mælk, 125 g margarine, 3 á 4 æg, lidt revet citronskal, 15 g søde mandler, ca. 1 spskf. Melis. Franskrødet befries for skorpe, skæres i skiver og overhældes med den varme mælk, trække hermed $\frac{1}{2}$ Time. Marg. smeltes afbages med det udblødte Franskrød til en sammenhængende dej, tages af Ilden og røres med de sammenpiskede æg lidt efter lidt. Dejen røres et Kvarter efter det sidste æg er tilsat med Citronskal, Sukker og hakkede mandler. En Buddingform smøres 2 Gange med halvkold Margarine, beklædes med fintsigtet Rasp, man må passe at Formen ingen steder mangler Beklædning, den fyldes trekvart med Dejen, drysses over med Rasp og tætsluttende Låg lægges over, sættes i en Gryde spilkogende Vand, så Vandet knap når Låget, Formen pakkes til med Aviser foroven, et tætsluttende Låg eller omvendt Fad lægges over gryden. Gryden holdes på Kogepunktet ca. $\frac{1}{4}$ Time vendes umiddelbart før Anretningen serveres med Frugtsovs.

125 g franskrød, $2\frac{1}{2}$ dl mælk, 125 g margarine, 3 á 4 æg, lidt revet citronskal, 15 g søde mandler, ca. 1 spskf. Melis. Franskrødet befries for skorpe, skæres i skiver og overhældes med den varme mælk, trække hermed $\frac{1}{2}$ time. Margارين smeltes, afbages med det udblødte franskrød til en sammenhængende dej, tages af ilden og røres med de sammenpiskede æg, der tilsættes lidt efter lidt. Dejen røres et kvarter efter det sidste æg er tilsat med citronskal, sukker og hakkede mandler. En buddingeform smøres 2 gange med halvkold margarine, beklædes med fintsigtet rasp, man må passe på, at formen ingen steder mangler beklædning, den fyldes trekvart med dejen, drysses over med rasp og tætsluttende låg lægges over, sættes i en gryde spilkogende vand, så vandet knap når låget, formen pakkes til med aviser foroven, et tætsluttende låg eller omvendt fad lægges over gryden. Gryden holdes på kogepunktet ca. $\frac{1}{4}$ time, vendes umiddelbart før anretningen, serveres med frugtsovs.

Redigeret af Anni Nielsen

Min barndoms jul

Erindringer af Per Ringsing, Radsted

Forberedelserne til julen begyndte tidligt dvs. først i december, for at alle juleforberedelserne kunne nå at blive færdige og der var mange gøremål.

Det første, tror jeg nok, var slagtingen af julegrisen, det var en fast regel, der skulle slagtes en gris, der var jo mange munde at mætte på en gård med far, mor, børn, bedsteforældre og 2 karle. Hjemmeslagteren var bestilt i god tid og på dagen var der travlhed fra morgenstunden, tidligere end ellers, mor skulle jo malke køerne alligevel. Der skulle fyres op i gruekedlen i bryggerset til kogning af vand til at skolde grisen i. Vandet skulle koge, når slagteren kom. Han kom på cykel med knive og ”jelder” pakket ind i en sæk på bagagebæreren.

Alt skulle være klar: Bænk, skoldekar og en solid stige til at hænge grisen op på efter slagtingen. Mor var nu klar med en spand og en træske til at opsamle blodet og røre i det, for at det ikke skulle klumpe. Jeg fik lov til at holde grisen i halen, til den var død. Efter slagtingen var der kaffe med brændevin. Dagen efter var der travlhed på gården, grisen skulle parteres, skæres ud, far skulle slibe knive og så til kødhakkeren – den hånddrevne, der skulle skæres, hakkes, stoppes pølser, blodpølse, medister og også spegepølse til røgning, det var alt sammen spændende, jeg fik lov til at trække kødhakkeren. Et par dage efter når kødet var klar, skinke, flæsk/spæk og pølse, kørte far til røgeriet med sagerne, så det kunne blive røget og klar til julemaden, først da var griseslagtingen overstået.

Nu var det snart jul, men der var meget, der skulle gøres endnu.

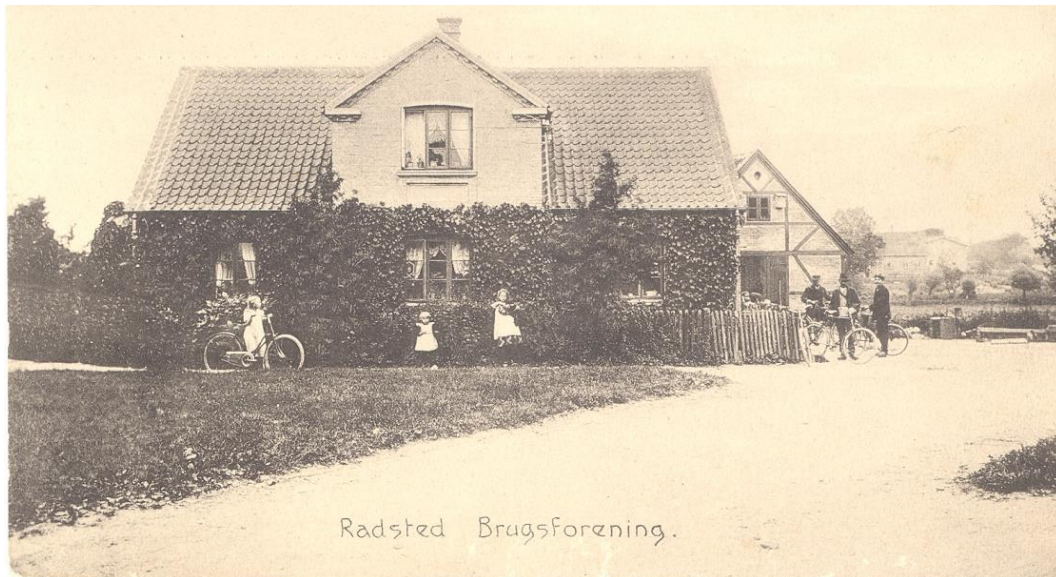
Så skulle mor i gang med fjerkræet, gæs og ænder, dem var der mange af, mange flere end vi selv skulle bruge, men mor skulle nu have lavet nogle penge til sine julegaver, de var ikke store, men lidt skulle der købes, der var mange ”bløde” pakker. Hvis ikke mor havde haft penge for salget af fjerkræet, havde der ikke været penge til julegaver og lidt juleknas for fortjenersten fra landbruget var meget småt i 30-erne.

Selv om pengene var meget små, så skulle vi en tur til Nykøbing med mor og far, nu hvor mor havde fået lidt penge, den dag glædede jeg mig til. Det kunne også ske, at jeg fik lov til at køre med far til Sakskøbing i fjedervognen, hvis der skulle hentes lidt større ting hjem.

Jo julen nærmer sig, der er spænding og glæde i luften, der er travlt på gården, man skal være færdig til højtiden.

Man skal helst have pløjet færdig, ploven og redskaberne rensat af og stillet i hus, ploven måtte helst ikke stå ude julenat. Der skulle køres roer ind og foder til dyrene til helligdagene.

Radsted Brugsforening

Da de første ”juleposer” kom hjem fra Brugsen med sukker og mel m.v., ja så var det ved at være jul. En dag duftede der dejligt fra morgenstunden, mor havde lagt brunkagedej aftenen før, nu skulle der bages julekager mange forskellige slags, kødhakkemaskinen kom frem igen og der blev fremstillet de flotteste kager, det var spændende at være med til og så fik vi lov til at smage dem, der var blevet lidt mislykkede ”smagekagerne”, som de blev kaldt.

Sidste søndag før jul skulle juletræet hentes i skoven ved skovfogedboligen. Vi kørte med far derned med hestevogn eller kane, hvis der var faldet sne. Vi skulle tidligt af sted for, at vi ikke skulle få det dårligste træ, far ville gerne have det tæt forneden.

Lillejuleaften, der var travlhed fra morgenstunden, gården skulle fejes, staldene gøres ekstra rene, lokumsspanden tømmes, så den var klar til modtagelse i helligdagene. Om eftermiddagen blev juletræet sat på fod, hvor var den nu henne, kunne den ikke findes, måtte far tømre en ny sammen. Fra morgenstunden var den ”nye” stue blevet fyret op, det kunne godt tage et par dage med at få gennemvarmet en kold stue. Juletræet blev nu stillet ind klar til pyntning om aftenen, som vi alle deltog i. Far satte topstjernen på og så ville far gerne have flagguirlander på træet.

Så fik vi kager, kaffe og kakao inden jeg kom i seng, men jeg tror nok, der

blev pakket gaver ind og puslet endnu et par timer inden, der blev ro på gården. – Nu var det jul.

Juleaftensdag var der hektisk aktivitet, der blev kun arbejdet til middag – bortset fra, at der jo skulle fodres og malkes til aften, men alle skulle have mulighed for at komme i kirke.

Vi kørte i kirke i hestevogn eller kane, hvis der var sne og det var der næsten altid dengang. Hesten blev stillet ind i forsamlingshusets stald, hvis ikke en af karlene kørte hjem og hentede os igen. Det var meget højtideligt, kirken var fyldt til sidste plads og så hørte vi Juleevangeliet ”og det skete i de dage” og sang de dejlige julesalmer, nu kom man i julestemning og alle var glade. Vi hilste på naboer og venner og ønskede hinanden glædelig jul også præsten stod ved døren og trykkede alle i hånden og ønskede ”glædelig jul”. I løbet af dagen var min tante og onkel fra Sjælland som regel kommet for at fejre julen.

Udsigt til Radsted kirke

Nu skulle der fodres og malkes og alle hjalp til, alle dyrene fik i aften en gang hø, de skulle også mærke, det var jul. Før middagen blev serveret, samledes vi alle i stuen, - mor havde stadig travlt i køkkenet, sovsen skulle jo laves i sidste øjeblik, - alle ventede nu på, at hun skulle komme ind og sætte sig. Far stod med salmebogen og læste nu Juleevangeliet, bad ”fader vor” og lyste velsignelsen.

Mor bød nu, at sætte til bords og maden blev serveret. Vi fik så vidt jeg husker gås, risalamande med mandel i, hjemmebrygget øl og et glas kirsebærvin. Det var altid spændende, hvem der fik mandelgaven.

Nu skulle der ryddes af bordet og vaskes op, - ryddes op i køkkenet. Medens dette stod på, fik jeg lov til at hjælpe far med at tænde juletræet, så det var tændt, når alle kom ind. Nu tog vi hinanden i hånden og gik om juletræet, medens vi sang alle de dejlige julesalmer, far blev siddende og sang for, for han havde en meget fin sangstemme.

Nu skulle gaverne åbnes og spændingen udløses, hvad var der i den store pakke og hvem skulle ha' den? Der var en lille gave til alle, der blev vist gaver og takket til.

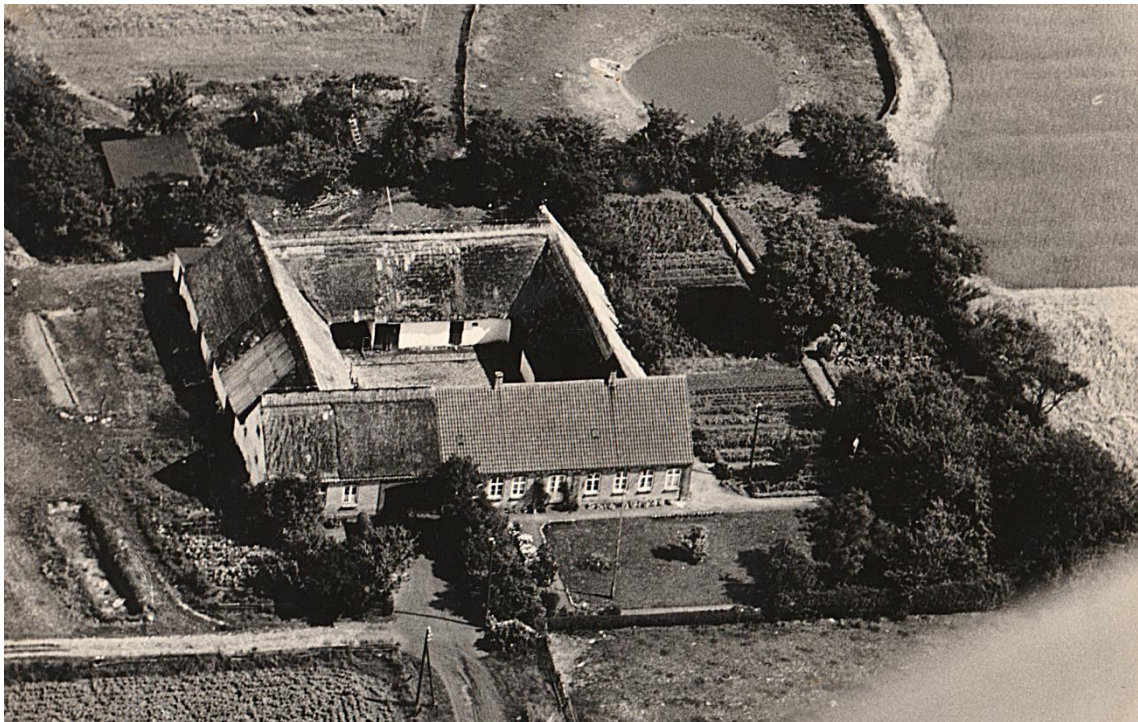
Så blev der serveret kaffe med småkager og boller til.

Efter kaffen blev der spillet kort, - jo ganske rigtigt vi spillede kort – jeg ved ikke hvad det hed, men vi spillede stik – første og sidste stik gav gevinst, - en pebernød, et stykke konfekt, et æble eller en appelsin.

Nu var alle efterhånden ved at være trætte, efter en tår øl eller sodavand sluttede aftenen med at ønske hinanden en glædelig jul.

Far og karlene skulle nu en tur i stalden, for at fodre hestene af og også ønske dyrene en glædelig jul.

Julefreden sænkede sig over Tørstmosegård.

Tørstmosegård 1935

Om "Madses Christian"

I vores sogn havde vi en eneboer, en særling, som jeg her vil fortælle lidt om, for han fortjener at blive husket.

Han boede i en gammel forfalden strå-tækt ejendom ude i mosen, Tørstemose, et lille landbrug på ca. 8-10 tdl. Der havde han boet sammen med sin far, som nu er død.

De har nok haft et par små heste og et par køer samt lidt grise og høns. Hans navn var Christian, eller "Madses Christian" som han blev kaldt, idet han fars navn var Mads. I gamle dage havde han nok kommet til at hedde Madssøn, men hans navn var Christian Hansen.

Nu boede han der alene og havde kun en hest og en ko, han fik ikke passet det lidt jord, som han havde, noget af det havde han vist lejet ud til naboen, men han havde en lille mark, så han kunne avle lidt roer til koen og et stykke vedvarende græsmark til græs til koen og hesten om sommeren og måske lidt hø til om vinteren. Han var altid sent på den med alting, så som at så og høste det lidt, han havde at høste.

Der var ingen elektricitet – el – som vi siger i dag, der var en brønd med pumpe i gården. Han havde et komfur og en kakkelovn og petroleumslampe og primus til at lave mad på.

Til befordring havde han en sofacykel, ellers gåben. Han havde selvsagt ingen radio eller telefon, idet der ingen strøm var, men han holdt sig godt orienteret, for han holdt den lokale avis, så var han også sikker på, at postmanden kom hver dag, selv om han skulle hente posten i en kasse et lille stykke fra ejendommen ved den offentlige vej. Han havde en aftale med postmanden om, at hvis han ikke havde hentet sin avis, så skulle han komme hen til ham i tilfælde af, at der skulle være sket ham noget eller han var syg. Det var også postmanden, der fandt ham død i sin tid.

Hvis man besøgte Christian, så skulle man have god tid, for han ville gerne snakke og han var ikke kedelig at snakke med og han havde altid god tid. Han var en klog mand og fulgte godt med i verdenssituationen.

Han ville gerne have været præst, fortalte han mig, hans lærer i landsbyskolen havde sagt, at han havde evnerne.

- Og jeg har jo gaverne, som han sagde, men ikke midlerne.

Han skrev dagbog og havde gjort det lige fra sine unge dage, det var ikke en dagbog, som vi kender det med dato og ugedag, nej den blev skrevet på folioark, dobbelt, det er et ark papir lidt større en nuværende A4. Han købte

den hos boghandleren 10 stk. dobbeltark af gangen, når han en gang imellem cyklede på sin sofacykel ind til byen. De skrevne ark blev ikke samlet i mappe eller i ringbind som i dag, nej de blev lagt i en stak oven i hinanden i en kasse i fin orden.

Sine daglige fornødenheder, såsom petroleum hentede han i en dunk i Brugsen og var det ikke vejr til at cykle, så gik han. Jeg har set ham gå i sne og isglat vejr og endog kravle over indkørsler, hvor der var glat.

Lidt familie var der vel nok, men de var meget langt væk, så de kom der aldrig. Jeg tror ikke, han nogensinde kom udenfor Lolland.

En af de få gange, jeg havde besøg af min svigerfar Viggo fra Jylland, tog vi en dag over for at besøge ham, for jeg vidste, at han ville meget gerne have besøg. Vi gik tidlig om formiddagen og kom først hjem hen på eftermiddagen.

Det var en oplevelse for dem begge. Tænke sig at have besøg af en ægte jyde, det havde han aldrig haft før.

Christian var en kristen mand og gik/kørte tit i kirke og han var med i kirke til alle begravelser fra omegnen. Han kunne huske alle salmerne og præstens prædiken og skrev det op, når han kom hjem. Han kunne således vise mig salmerne og præstens prædiken til både min brors og min fars begravelse.

Han kunne spille, han spillede trækbasun og tog sammen med andre musikanter ud og spillede om morgenen til sølvbryllupper, han var således med til at spille til fars og mors sølvbryllup.

Han var født i 1900 og var dengang således 43 år.

Madses Christian døde i 1982, 82 år gammel. Gravstenen både på hans far/mor og en stor på ham selv, står på Radsted kirkegård.

Han havde bestemt, en bestemt person, skulle være eksekutor, alt indbo blev solgt på auktion, ligeledes den enlige ko, hesten havde han ikke mere. Ejendommen er nu revet ned og jævnet med jorden.

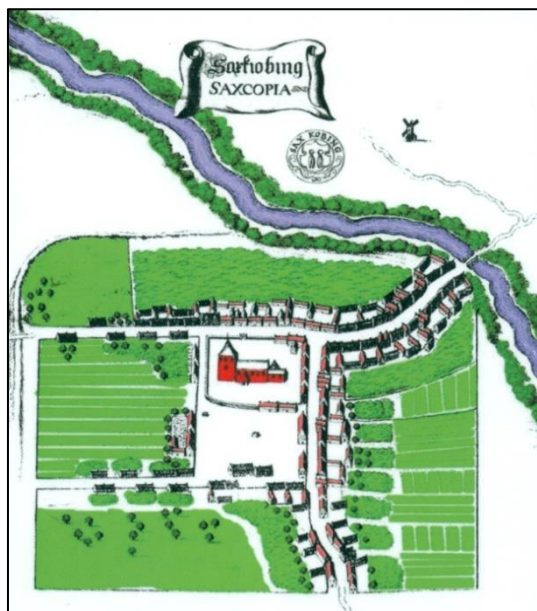
Christian "Madses Christian" var en god, rar kristen og venlig eneboer ude fra Tørstemosen.

Per Ringsing

Om Sakskøbings middelaldervold

Vold og grav var middelalderens pigtrådshegn og som enhver købstad lå Sakskøbing bag både vold og grav. Byernes befæstninger havde meget tilfælles med borgenes ydre forsvarsværker, men købstædernes voldanlæg var i højere grad et juridisk skel mellem land og by end et egentligt forsvarsværk. I en snæver vending kunne byernes voldanlæg selvfølgelig anvendes til forsvar forudsat, at de var stærke nok og man havde mandskab til at besætte voldsystemet. Deres vigtigste funktion var imidlertid at markere, hvor byen begyndte og landbrugslandet stoppede, for der var stor forskel på lov og ret i købstaden og på landet.

Resens kort fra ca. 1670

Det er ikke meget vi kender til byvolden rundt om Sakskøbing. Den er som i de fleste byer jævnet i takt med byens udvikling og afviklingen af købstædernes særlige privilegier. Med middelalderens stærke kongemagt blev det i løbet af 1100- og 1200-tallet lagt helt fast, at al handel med enkelte undtagelser skulle foregå i købstæderne. Smeden var den eneste håndværker, som måtte virke på landet og bønderne skulle drage til byen med deres varer og sælge dem fra torvet. Den ugentlige torvedag er en tradition udsprunget af middelalderens lovgivning! Systemet krævede selvfølgelig, at man uden den store diskussion kunne afgøre, hvor byen startede og dermed, om folk handlede lovligt i købstaden eller ulovligt på landet. Et synligt skel i form af vold og grav var ikke til at tage fejl af. Byvolden forhindrede

drede også, at man i ly af mørket sneg en vogn eller to ud af byen fyldt med varer, man kunne sælge på landet.

Fonden til Sakskøbings historie udgav i 2006 *Fra kongeby til lilleby* af Julie Fryd Johansen og Leif Plith Lauritsen, hvori han beskriver de kendte kilder til Sakskøbings byvold og fremlægger en spændende teori om voldens forløb. Efter bogen blev udgivet er voldgraven fundet ved to arkæologiske udgravninger, som kan fortælle mere om byens vold og grav.

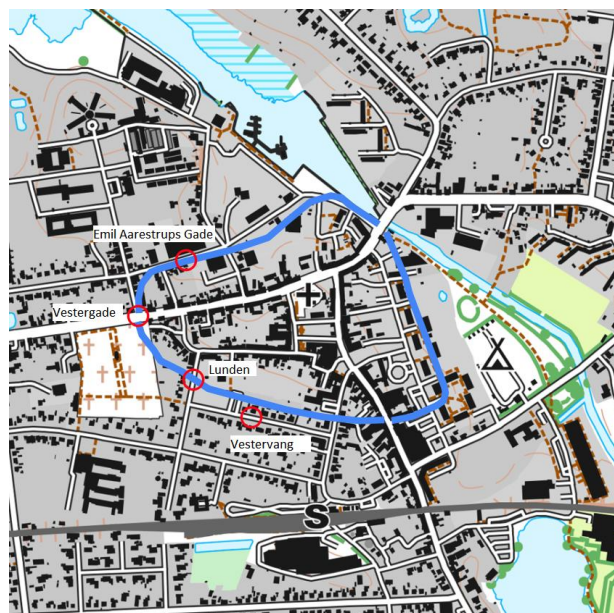
På Resens kort fra ca. 1670 ses volden tydeligt ud for den nordvestlige og nordlige del af Sakskøbing og voldgraven er formodentlig også gengivet. Volden fortsætter ikke syd og øst om byen, men det kan meget vel skyldes, at der er lagt signaturforklaring på kortet og den sydlige og østlige grænse vises som matrikelskel. Leif Plith Lauritsen har givet et forslag på voldens forløb, som er delvist bekræftet ved efterfølgende udgravninger i forbindelse med ledningsarbejder i 2011 og 2012.

Det er den tilhørende voldgrav, som er fundet i det foreslåede forløb på Emil Aarestrups Gade, i den nordlige ende af Lunden og umiddelbart syd for det foreslåede forløb næsten midt på Vestervang. Ydermere er der fundet en vejliste nogenlunde i det foreslåede forløb, hvor vold og grav formodes at passere Vestergade. Vejkisten, der nærmest er en nedgravet 'bro', har en yngre datering, formodentligt til 1700 årene, men det er sandsynligt, at det, selv efter voldgravens tilkastning, har været nødvendig at sikre en tørskoet passage over dens tidligere forløb.

Voldens videre forløb fra Vestervang imod øst ned til åen, er fortsat ukendt. Vi ved ikke om volden løb ud til åen eller op langs åen til broen over til Rørbæk. For det sidste taler, at åen, med sin umiddelbare tilgang til fjorden og havet, ville have været en sand gave til smuglere og bønder, der om natten med lethed kunne sejle deres ufortoldede varer ind eller ud af byen. Mon ikke volden har fulgt åen?

På Lunden og Vestervang var de udgravede huller i forbindelse med fjernvarmearbejder 1,40 m. dybe uden, at man nåede bunden af voldgraven. På Vestervang kunne voldgraven iagttages i huller på begge sider af gaden og har her været ganske bred. Ved udgravningen på Emil Aarestrups Gade i 2011 var iagttagelsesforholdene bedre. Voldgraven var her næsten 2 m. dyb og 10 m. bred! Vold og voldgrav har været ganske anseelige konstruktioner og en reel forhindring for folk, som ville snige sig ind i byen om natten, men også som militært forsvarsanlæg.

Voldgraven er alle steder fyldt op med meget mørk jord, hvilket betyder, at voldgraven sandsynligvis er fyldt op med organisk materiale. Det kan være en blanding af plantedele, lort og møg, men der blev ikke fundet genstande i voldgraven. Nu er det meget begrænsede dele af voldgraven, som er set ved nedlægningen af fjernvarme, men iagttagelserne tyder på, at voldgraven er blevet fyldt op med affald over nogen tid, så affaldet har haft tid til at kompostere. Voldgraven har formodentlig været tørlagt det meste af tiden. Der blev i hvert fald ikke gjort iagttagelser af de sand- og/eller tørvelag, som normalt dannes i vandfyldte voldgrave.

Rekonstruktion af volden her gengivet med blå.
De arkæologiske udgravninger er gengivet med rødt.

I udgravningsberetningerne dateres voldgraven til senmiddelalderen dvs. engang efter ca. år 1400. Da der ikke er gjort væsentlige fund af genstande i voldgraven, er det svært at gennemskue, hvorfor netop denne datering er fremkommet. Måske skyldes det, at en skriftlig kilde fra 1494 omtaler en gård, som ligger udenfor graven. Det er den første skriftlige omtale af voldgraven, men at den første skriftlige kilde er fra 1400-tallet betyder ikke, at voldgraven ikke kan være flere hundrede år ældre. Forhåbentligt bliver det ved kommende udgravninger af voldgraven muligt at finde materiale, som kan give en mere eksakt datering.

Når man ser på Sakskøbings gamle bykernes udbredelse i dag, kan 15,5 ha. virke stort. Både Emil Aarestrups Gade, Lunden og Vestervang udbygges først i nyere tid. Sakskøbings voldanlæg har ikke blot beskyttet selve middelalderbyen, men også dens indmark. Ser man på Resens kort fra 1677 er

det da også ganske klart, at der rundt om byen, men inden for volden, ligger marker.

Til sammenligning kan nævnes, at Køges bybefæstning har omsluttet ca. 27 ha. i middelalderen og Assens ca. 13,5 ha. Den store, gamle bispeby i Roskilde havde ca. 70 ha. inden for byens grænser.

Voldgravens bredde og dybde er betydelig og mere end blot en markering af grænsen, og som nævnt en reel forhindring. Nu var man ikke bange for at arbejde i middelalderen og udførte gerne omfattende gravearbejder for at nå sit mål. Eller rettere samfundets magtelite var ikke bange for at sætte bønder og byboer i arbejde!

Spørgsmålet er om Sakskøbings voldgrav, og formodentlig den tilhørende vold, har nået de dimensioner, vi så i Emil Aarestrups Gade med en næsten 2 m. dyb og 10 m. bred voldgrav hele vejen rundt om byen. Og i givet fald, hvorfor?

Det kan skyldes, at man har ønsket en markant markering og en demonstration af den magt, bystyret og byen besad. Sakskøbing var en central og stor middelalderby, indtil den blev hårdt presset i senmiddelalderen af den købstad, som voksede op omkring klosteret i Maribo. Folk skulle ikke tage fejl af, hvor byretten gjaldt! Men måske skal man alligevel ikke se helt bort fra et militært formål. Måske er voldgraven etableret eller udbygget i forbindelse med, at det danske rige skrumper ind i den tidlige del af 1300-tallet for til sidst at være byen, som i årene omkring 1330, er hele Kristoffer d. 2's rige!

Den danske kongemagt under Erik Menved og Kristoffer d. 2, havde forlenet det ganske land og skabt sig mægtige fjender. Mon ikke Kristoffer har kunnet se en fordel i en anseelig vold og grav, som både kunne vise, at i denne by herskede kongen, trods alt, og være en vis beskyttelse om end det ikke hjalp ham synderligt. I hvert fald blev han i 1332 røget ud af sit hus af to riddere og blev fanget under sit flugtforsøg. Vi ved ikke om voldgravens størrelse faktisk kan sættes i forbindelse med Kristoffer.

Som altid i arkæologi: dateringen er afgørende! Men indtil voldgraven næste gang viser sig i en udgravning og vi – måske – kan få en datering af den, er det et bud på voldgravens ganske pæne dimensioner.

Lars Ewald Jensen.

Kilder

Sakskøbing Lokalhistoriske Arkiv: Kirkebøger, Folketællinger, Fæste- og Skifteprotokoller samt andet materiale.

Maribo Amts Stednavne

Årbøger fra Lolland-Falsters Historiske Samfund,

Årsskrifter fra Lokalhistorisk Arkiv og Forening i Sakskøbing

Julie Fryd Johansen og Leif Plith Lauritsen: Fra kongeby til lilleby

Resens Atlas Danicus 5. Lolland-Falster, Langeland, Tåsinge, Ærø, Als.

Hans Krongaard Kristensen og Bjørn Poulsen: Danmarks byer i middelalderen.

Sakskøbing Lokalhistoriske Arkivs billedarkiv

Det kongelige Biblioteks billedarkiv

Geodatastyrelsen

Per Ringsings Erindringer

Billeder m.m. fra familien Starcke

Materiale fra Sakskøbing Apotek

Artikler fra Lokale aviser